

Skattemoral i krisetid

Hvordan påvirker økonomiske kriser folk sine holdninger til å betale skatt?

Ingrid Caroline Sjögren & Kristine Holme Jensen

Veileder: Tina Søreide

Masteroppgave,

Økonomi og administrasjon

Økonomisk styring og Regnskap og revisjon

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Dette selvstendige arbeidet er gjennomført som ledd i masterstudiet i økonomi- og administrasjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen eller sensorer inntar for de metoder som er anvendt, resultater som er fremkommet eller konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Sammendrag

Hvordan økonomiske kriser påvirker skattemoral er et tema som er lite utforsket i skattelitteraturen. Skattemoral kan endres og påvirkes av ytre faktorer og endrede insentiver. Tillit til myndigheter er en viktig faktor knyttet til skattemoral. Også tillit til institusjoner kan komme under press i krisetid og bli påvirket av den økonomiske situasjonen i et land. Hvordan myndigheter håndterer en krise vil potensielt påvirke tillit og skattemoral i befolkningen. Utgangspunktet for denne masterutredningen har på bakgrunn av dette vært å undersøke skattemoral i krisetid.

For å undersøke skattemoral i krisetid har vi utført en kvantitativ studie med en todelt metode. Ved hjelp av kvantitativ data fra World Values Survey og OECD, undersøkes sammenhengen mellom økonomisk krise og skattemoral i perioden 1999-2020. En spørreundersøkelse ble utarbeidet og gjennomført for å undersøke holdningene til nordmenn i koronakrisen 2020. Vi har undersøkt sammenhenger mellom tillit til myndigheter, opplevelsen av krisehåndteringen knyttet til koronakrisen, opplevd rettferdighet av krisetiltakene og tilbøyeligheten til å betale skatt.

Våre funn viser en signifikant sammenheng mellom økonomiske kriser og skattemoral. Resultatene indikerer at økonomisk krise hadde positiv innvirkning på skattemoral i OECD under finanskrisen 2008. Videre fant vi gjennom spørreundersøkelsen høy generell tillit til både Skatteetaten og regjeringen og en generell lav aksept for skatteunndragelser i den pågående koronakrisen. Vi fant en signifikant sammenheng mellom tillit til myndigheter og hvorvidt man opplever krisehåndtering som god. Sammenheng mellom tilbøyelighet til å betale skatt og krisehåndtering var signifikant på 10% nivå, men vi kan ikke trekke konklusjoner om kausale sammenhenger på bakgrunn av spørreundersøkelsen.

Forord

Denne oppgaven er skrevet som en del av masterstudiet i økonomi og administrasjon ved Norges Handelshøyskole. Den utgjør 30 studiepoeng av våre respektive hovedprofiler innen Økonomisk styring og Regnskap og revisjon. Oppgaven er skrevet i samarbeid med Skattesenteret ved Norges Handelshøyskole (NoCeT) og Skatteetaten. Vi vil rette et stort takk til NoCeT og Skatteetaten for å ha fått lov til å skrive oppgaven i samarbeid med dere.

Arbeidet med oppgaven har vært omfattende og lærerikt, og vi håper denne oppgaven kan bidra til forståelsen av skattemoral, og spesielt hvordan skattemoral påvirkes av økonomiske kriser. Vi håper også at oppgaven kan bidra og motivere til fremtidig forskning.

Doktorgradsstipendiat Shrey Nishchal fortjener en stor takk for sin tid, engasjement og innspill til oppgaven. Du har vært utrolig snill og hjelpsom, og vi setter stor pris på at du tok deg tid til å hjelpe oss.

Videre vil vi rette et stort takk til alle som har tatt seg tid til å svare på spørreundersøkelsen vår. Dere har gjort det mulig for oss å belyse oppgavens problemstilling.

Til slutt vil vi spesielt takke vår veileder Tina Søreide. Tusen takk for ditt engasjement, gode tilbakemeldinger og din positive innstilling gjennom hele prosessen!

Bergen, 20.12.2020

Ingrid Caroline Sjøgren

Kristine Holme Jensen

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	2
FORORD	3
INNHOLDSFORTEGNELSE.....	4
TABELLOVERSIKT	7
FIGUROVERSIKT.....	8
1. INNLEDNING.....	9
1.1 BAKGRUNN.....	9
1.2 PROBLEMSTILLING OG AVGRENSNING	11
1.3 BEGREPSAVKLARING	12
1.4 OPPGAVENS STRUKTUR.....	14
2. LITTERATURGJENNOMGANG	14
2.1 TAX EVASION MODEL (1972).....	14
2.2 TILLIT OG KONTROLL: SLIPPERY SLOPE-RAMMEVERKET.....	15
2.3 TILLIT TIL MYNDIGHETER.....	18
2.4 OPPFATTET KONTROLL.....	18
2.5 DEMOGRAFISKE FAKTORER.....	20
2.6 RETTFERDIGHET	20
2.7 NORMER	22
2.9 KOMMUNIKASJON	26
2.10 SKATTEMORAL OG KRISETIDER.....	26
2.11 KORONAKRISEN ENDRER AMERIKANERS MORAL	27
2.12 UNDERSØKELSER SKATTEETATEN HAR FORETATT UNDER KORONAKRISEN	28
3. UTFORMING AV HYPOTESER.....	29
4. EMPIRISK METODE - DEL 1: SKATTEMORAL UNDER ØKONOMISKE KRISETIDER.....	33
4.1 VALG AV DATA	33
4.2 PROBIT-MODELL.....	35
4.3 DATAVASKING	36
4.4 RELIABILITET OG VALIDITET.....	37
5. EMPIRISK ANALYSE OG FUNN - DEL 1: SKATTEMORAL UNDER ØKONOMISKE KRISETIDER	38
5.1 TEST AV HYPOTSE 1	38

5.2 ROBUSHETSTEST.....	40
6. EMPIRISK METODE - DEL 2: HOLDNINGER TIL SKATT & KRISEHÅNDTERING UNDER KORONAPANDEMIEN	42
6.1 VALG AV METODE.....	42
6.2 POPULASJON OG UTVALG	42
6.3 SPØRREUNDERSØKELSEN	43
6.4 PERSONVERN.....	44
6.5 MÅLING AV RESULTATER.....	44
6.6 DATAINNSAMLING	44
6.7 STATISTISK METODE	45
6.8 RELIABILITET OG VALIDITET.....	47
6.8.1 Reliabilitet	47
6.8.2 Validitet	48
7. EMPIRISK ANALYSE OG FUNN - DEL 2: HOLDNINGER TIL SKATT & KRISEHÅNDTERING UNDER KORONAPANDEMIEN	49
7.1 DESKRIPTIV ANALYSE - SPØRREUNDERSØKELSEN	50
7.1.1 Respondentene.....	50
7.1.2 Kartlegging av holdninger	51
7.2 TEST AV HYPOTESE 2-6.....	57
7.2.1 Krisehåndtering og tillit.....	57
7.2.2 Krisehåndtering og tilbøyelighet til å betale skatt.....	59
7.2.3 Opplevd rettferdighet og tilbøyelighet til å betale skatt.....	61
8. DISKUSJON.....	62
8.1 OPPSUMMERING AV RESULTATER	62
8.2 DISKUSJON	63
8.2.1 Økonomisk krise og tilbøyelighet til å betale skatt	63
8.2.2 Tillit til myndigheter og holdning til krisehåndtering under koronapandemien	65
8.2.3 Oppfattet rettferdighet.....	66
9. KONKLUSJON	68
9.1 KONKLUSJON	68
9.2 FORSLAG TIL VIDERE FORSKNING.....	69
BIBLIOGRAFI	70
APPENDIKS	78

APPENDIKS A: SPØRREUNDERSØKELSEN.....	78
APPENDIKS B: TIDSBRUK	80
APPENDIKS C: DESKRIPTIV STATISTIKK PÅSTAND 1-7	80
APPENDIKS D: KRUSKAL-WALLIS TESTER	81
APPENDIKS E: REGRESJONER.....	84
APPENDIKS F: KORRELASJONSTABELL	86
APPENDIKS G: FORUTSETNING FOR LINEÆR REGRESJON	86

Tabelloversikt

<i>Tabell 1: Hypotese 1: Probit-modell</i>	38
<i>Tabell 2: Hypotese 1: Robusthetstest</i>	40
<i>Tabell 3: Hypotese 1: Regresjonsanalyse med endring av dummy</i>	40
<i>Tabell 4: Kjønn respondenter</i>	50
<i>Tabell 5: Alder respondenter</i>	50
<i>Tabell 6: Utdanning respondenter</i>	51
<i>Tabell 7: Tillit til regjeringen og Skatteetaten</i>	52
<i>Tabell 8: Påstand 1</i>	52
<i>Tabell 9: Påstand 2</i>	53
<i>Tabell 10: Påstand 3</i>	53
<i>Tabell 11: Påstand 4</i>	54
<i>Tabell 12: Påstand 5</i>	54
<i>Tabell 13: Påstand 6</i>	55
<i>Tabell 14: Påstand 7</i>	55
<i>Tabell 15: Hypotese 2: Grupper regjeringen</i>	57
<i>Tabell 16: Hypotese 2: Grupper Skatteetaten</i>	58
<i>Tabell 17: Hypotese 3: Gjennomsnitt påstand 2 og tillit til myndigheter</i>	59
<i>Tabell 18: Hypotese 4: Regresjonsanalyse</i>	60
<i>Tabell 19: Hypotese 5: Regresjonsanalyse</i>	60
<i>Tabell 20: Hypotese 6: Regresjonsanalyse</i>	61

Figuroversikt

<i>Figur 1: Slippery Slope-rammeverket</i>	16
<i>Figur 2: Jimenez & Iyer (2016)</i>	24
<i>Figur 3: Modell kausal struktur</i>	32
<i>Figur 4: Tillit til regjeringen og Skatteetaten</i>	52
<i>Figur 5: Oppsummering av svar på påstand 1-7</i>	56

1. Innledning

1.1 Bakgrunn

I mars 2020 økte antallet registrerte arbeidsledige drastisk fra 2,3 % til 10,4 % og mer enn 27 000 ble registrert som arbeidsledige hovedsakelig som følger av permittering (90%) (Bratsberg et al., 2020). Konklusjonen i rapporten fra Frisch-senteret er at koronakrisen rammer bredt, og at alle lag av befolkningen er berørt, *“på tvers av alder, utdanningsnivå og inntekt eller familiebakgrunn”* (Bratsberg et al., 2020). The World Bank (2020) predikerer at koronakrisen vil utgjøre den største økonomiske krisen siden andre verdenskrig. Børsfallet i verden var blant de mest dramatiske i historien, med nedgang i Dow Jones Industrial Average på 6400 poeng, som tilsvarer 26% (Mazur et al., 2020). Ordet krise gir assosiasjoner til unntakstilstand - en plutselig forandring eller et vendepunkt i negativ forstand. Selv om man i økonomien referer til konkret økonomiske og materielle forverrede forhold i samfunnet, så påvirker økonomiske kriser også mental helse og virkelighetsoppfatning (WHO, 2011). En økonomisk krise påvirker samfunnet og livet til mange mennesker og kan dermed også påvirke holdninger og normer. Denne oppgaven etterstreber å finne sammenhengen mellom en økonomisk krise¹ og holdninger til å betale skatt, og er dermed et bidrag til litteraturen om skattemoral².

Forskning på økonomiske kriser antyder at skattemoral og skatteetterlevelse påvirkes negativt av nedgang i økonomien (Martinez-Vazquez & Torgler, 2009; Heinemann, 2011; Lesnik et al., 2014; Richardson et al., 2015). At skatteetterlevelse³ og indre motivasjon til skatteetterlevelse er høyere i land med fungerende institusjoner, høy tillit og høyere levestandard, kan virke åpenbart, og er også dokumentert i litteraturen om skattemoral (Torgler, 2004; Torgler, 2005; Williams & Krasniqi, 2017). Hvordan kortsiktige “sjokk” i slike land påvirker holdninger til å betale skatt, er derimot et område som er blitt forsket svært lite på. Man vet altså lite om hvordan endringer i økonomien interagerer med normer i samfunnet. Det er få empiriske studier på hvordan

---

¹ Definert i avsnitt 1.3

² Definert i avsnitt 1.3

³ Definert i avsnitt 1.3

økonomiske kriser påvirker skattemoral. Forskning om hvordan skattemoral påvirkes i krisetider er derfor et viktig kunnskapsbehov.

Vårt teoretiske utgangspunkt er at kriser representerer trussel mot prososiale normer. En krise vil påvirke alternativkostnaden ved gjeldende normative posisjon (Heinemann, 2011). Mange vil oppleve nedgang i personlig økonomi og det kan bli lettere å rettferdiggjøre fusking og ikke-etterlevelse. Hvis en slik moralsk nøytralisering slår rot, vil dette kunne ha eroderende effekt på skattemoralen i befolkningen. Endringer i miljøet kan føre til endring i normer, som kan ha effekt på skattemoral både langsiktig og kortsiktig. Holdninger til å etterleve lover og regler i et samfunn kan potensielt endres, og en økonomisk krise er en faktor som kan føre til mer aksept for, blant annet, skatteunndragelser. Selv små endringer i individers adferd kan trigge store endringer i normer på sosialt nivå (Young, 2007). Misnøye med endrede fordelings effekter, som for eksempel krisepakker til bedrifter, kan også påvirke skattemoral negativt. På den annen side kan det tenkes at kriser fører til en “dugnadsånd” hos folk, og at moral blir bedre fordi man ønsker å sammen bidra til at samfunnet går tilbake til normaltilstand.

Skattemoral er et tema innen adferdsøkonomi der forskerne etterstreber å forstå indre motivasjon til å betale skatt, hvordan normer og holdninger i samfunnet fungerer og interagerer med skatteetterlevelse, og særlig sammenhengen mellom skattebetaling og skattemoral (Luttmer & Singhal, 2014). Skatteetterlevelse er et resultat av muligheten til å unndra skatt, sannsynligheten for å bli oppdaget og forebyggingsstrategier fra skattemyndigheter - men må også i en stor grad tilskrives skattebetalernes skattemoral. World Values Survey har spurt respondenter om å vurdere forsvarligheten ved å “fuske med skatten hvis man har mulighet”. Over 60% av respondentene verdensomspennende svarte at det aldri er forsvarlig, mens over 80% ga et svar mellom 8 og 10, på en 10-gradig skala der 10 betegnet at fusk aldri er forsvarlig. Denne og lignende undersøkelser indikerer et sterkt helhetssyn på at skatteunndragelse ikke er forsvarlig. Skattemoral er utvilsomt en viktig ingrediens i et vellykket skattesystem. Selv om revisjon og kontroll er viktig for å opprettholde etterlevelse, er det kostbart å gjennomføre utstrakte revisjoner for samfunnet. Dette er en av grunnene til økt interesse for skattemoral som tema i adferdsøkonomi. Hvor effektivt et skattesystem klarer å samle inn skatt avhenger blant annet av

skattemoral. Inntekter fra skatt er det som gjør at myndigheter kan levere velferdsgoder og offentlige tjenester. Hvis disse godene ikke blir levert vil dette påvirke institusjonene og velferden til samfunnet. Det er i samfunnets og skattemyndighetenes interesse å vite hva som ligger til grunn for skatteetterlevelse og -unndragelse. En nærmere forståelse for faktorer som påvirker etterlevelse er derfor viktig for skattemyndighetene i å bygge en alternativ strategi for å opprettholde skatteinntektene og minimere skatteunndragelse. Nærmere analyser av disse sammenhengene er særlig relevant med hensyn til den økonomiske krisen verden befinner seg i akkurat nå, i forbindelse med koronapandemien (The World Bank, 2020). Økonomisk nedgangstid bringer, blant annet, med seg nedgang i inntekt og økning i ufrivillig arbeidsledighet og kan dermed endre forholdet befolkningen har til velferdsstaten og skattesystemet.

1.2 Problemstilling og avgrensning

Med dette som grunnlag har vi utarbeidet følgende overordnede problemstilling for oppgaven:

Hvordan påvirker økonomiske kriser folk sine holdninger til å betale skatt?

For å kunne observere kausale forhold forutsettes data om holdninger over tid. Datamaterialet og metoden som brukes for å besvare problemstillingen har visse iboende begrensninger, som vil bli diskutert nærmere senere i oppgaven⁴. Dette er hovedsakelig at holdninger, som er både komplekse, individspesifikke, på mange måter subjektive, vanskelige å kvantifisere og dermed å måle, analyseres på bakgrunn av svar på kun ett egenrapportert spørsmål; *Fortell hvorvidt du mener at det alltid kan rettfærdiggjøres, aldri rettfærdiggjøres, eller noe i mellom, å fuske på skatten hvis du har mulighet*. Selv om ikke spørsmålet gir et raffinert bilde av et individs holdning, er spørsmålet direkte knyttet til den tolkning av *holdninger til å betale skatt* som er interessant for vår hensikt.

Det norske skattesystemet er i høy grad basert på tillit, og skattemyndighetene har begrenset mulighet til å revidere og kontrollere skattebetalere. Norge er blant verdens mest tillitsbaserte samfunn (Skatteetaten, 2020). I tillegg er nordmenn på tillitstoppen i Europa når det kommer til

---

⁴ Kapittel 4 og Kapittel 6.

politiske institusjoner (SSB, 2016). Tillit generelt i samfunnet og overfor institusjoner er viktig for oppslutningen om spleiselaget og indre motivasjon til å betale skatt. Å opprettholde tillit i krisetid er derfor en viktig oppgave for institusjoner. Dette er fordi myndigheter har en aktiv rolle i krisehåndtering. Dette kan potensielt påvirke individers holdning og tillit til myndigheter, som igjen vil kunne påvirke holdninger til å betale skatt. Med utgangspunkt i dette har vi lyst å undersøke institusjoners rolle i håndteringen av koronapandemien, gjennom å undersøke følgende forskningsspørsmål:

Hva er sammenhengen mellom krisehåndtering og folks holdninger til å betale skatt?

Dette er også et stort og komplekst spørsmål, som utrolig vanskelig å måle. Selv om vi ikke kan gi et uttømmende svar på problemstillingene, tror vi at våre funn og tilknyttede diskusjonsmomenter vil være et bidrag til litteraturen om skattemoral og krisetider.

1.3 Begrepsavklaring

Skattemoral brukes som en samlebetegnelse for flere *ikke-økonomiske motivasjoner for skatteetterlevelse* (Luttmer & Singhal, 2014; Bott et al., 2020). Dette er også definisjonen vi vil ta i bruk videre i oppgaven. Luttmer og Singhal (2014) deler begrepet inn i fem dimensjoner;

- (1) indre motivasjon til å betale skatt
- (2) gjensidighet (utbytte av offentlige goder og oppfattet rettferdighet i skattesystemet)
- (3) peer effects og sosiale innflytelser/normer
- (4) langtidseffekter fra kultur som opprettholdes gjennom generasjoner
- (5) asymmetrisk informasjon som inkluderer “*avvik fra forventet nyttemaksimering*”, dette er misoppfatning om sannsynligheten for å bli oppdaget i å unndra skatt.

Økonomisk krise er en plutselig nedsving i økonomien (Papadopoulos & Syropoulos, 2021). Det er et sjokk, som inntreffer plutselig og har negativ effekt på både stat og selskaper (Ay & Uçar, 2017). En av de mest dramatiske økonomiske krisene var Wall Street-krakket i 1929, en annen finanskrisen i 2007/2008. Økonomiske kriser måles ofte i fall av bruttonasjonalprodukt, økning i arbeidsledighet eller lavere produktivitet. Vi vil videre i oppgaven definere en

økonomisk krise som en “kortsiktig økning i arbeidsledighet”. En mer inngående definisjon, som blir brukt i den empiriske analysen av oppgaven, blir presentert i del 4.

Arbeidsledighet referer til folk i arbeidsfør alder som er uten arbeid, men tilgjengelig for arbeid og som har gjort tiltak for å finne jobb. Lik tilnærming til begrepet medfører at man kan sammenligne tallene på tvers av land. Tallet på arbeidsledige er et estimat på andelen av den totale arbeidsstyrken i prosent. Tallet justeres hver måned, men det er her brukt årlig arbeidsledighet. Arbeidsstyrken er definert som de arbeidsledige pluss de som er i arbeid. (OECD, 2020).

Skatteetterlevelse beskrives som det å betale den skatten man er lovpålagt (Alm, 2012; Torgler & Schaltegger, 2006). I følge IRS (Amerikanske skattemyndigheter), består skatteetterlevelse av tre elementer: nøyaktig rapportering, nøyaktig betaling og betaling innenfor frist (Slemrod et al., 2001; Gangl et al., 2014).

Skatteunndragelse er at individer eller bedrifter med vilje ikke etterlever sine skatteforpliktelser (Franzoni, 1998; Torgler & Schaltegger, 2006). Skatteunndragelse er et regelbrudd, og blir i juridisk forstand brukt om det å unndra ulike type skatter fra staten. Skatteunndragelser er i Norge regulert som *skattesvik* i Skatteloven (1999). Unndragelse oppfattes generelt som noe klanderverdig og noe som er knyttet til skyld. Unndragelse per definisjon er gjort med vilje, med hensikten om å redusere skattegrunnlaget.

Skatteplanlegging er en måte for individer og bedrifter å foreta lovlig tilpasning for å redusere skattebelastning. Det kan skilles mellom skatteplanlegging og aggressiv skatteplanlegging. Aggressiv skatteplanlegging handler også om å minimere ens skattebelastning, noe som er lovlig, men kan være i motsigelse til lovens intensjon. Aggressiv skatteplanlegging handler om å finne smutthull i skattesystemet og uoverensstemmelser mellom ulike skattesystem (European Commission, 2017).

1.4 Oppgavens struktur

Oppgaven består av 9 kapitler. Kapittel 1 innleder oppgaven med bakgrunnsinformasjon, presentasjon av problemstilling og definisjoner av viktige begreper. Kapittel 2 gir en innføring i relevant litteratur og tidligere forskning innen temaet skattemoral. Kapittel 3 presenterer hypoteser og relevant teori bak hypotesebyggingen. Vi benytter oss av en todelt metode i oppgaven, og kapittel 4 presenterer den første metodedelen, som har til hensikt å besvare den overordnede problemstillingen: *Hvordan påvirker økonomiske kriser folk sine holdninger til å betale skatt?*. Kapittel 5 presenterer tilhørende analyse og funn. Kapittel 6 tar seg av presentasjon av den andre metodedelen som har til hensikt å besvare forskningsspørsmålet: *Hva er sammenhengen mellom krisehåndtering og folks holdninger til å betale skatt?*. Tilhørende analyse og funn blir presentert i kapittel 7. Kapittel 8 inneholder en diskusjon av funnene og implikasjoner av disse. Kapittel 9 består av konklusjon og forslag til videre forskning. Deretter følger bibliografi og appendiks.

2. Litteraturgjennomgang

Denne delen av oppgaven vil ta for seg en litteraturgjennomgang av tidligere forskning på noen av de viktigste faktorene og forklaringsvariablene bak skatteetterlevelse og de mest sentrale teorier og rammeverk. Litteraturgjennomgangen gir først en generell oversikt over forskning og teoretiske modeller innen skattemoral og skatteetterlevelse, deretter gjennomgås forskning som omhandler skattemoral i krisetider, og til slutt presenteres relevante funn som er blitt gjort i 2020 spesifikt knyttet til koronakrisen fra henholdsvis Skatteetaten og Fair ved NHH.

2.1 Tax Evasion Model (1972)

Tax Evasion Model er en modell for unndragelse av inntektsskatt, som ble konstruert av Allingham og Sandmo i 1972. De økonomiske fordelene ved unndragelse og ulempene forbundet med en eventuell avsløring står sentralt i Tax Evasion Model. I og med at skatteyteren ikke vet hvor mye eller lite informasjon skattemyndighetene har, blir beslutningen om å unndra eller ikke tatt under usikkerhet. Modellen forutsetter derfor rasjonelle agenter som ønsker å maksimere nytten av sin skattemessige inntekt, men som samtidig er lite villig til å ta risiko. Allingham og

Sandmo antar i modellen aktører som ønsker å betale minst mulig skatt og som i utgangspunktet vil unndra. Valget om eventuell unndragelse blir dermed et slags spill, der aktøren vil tjene på unndragelse som ikke blir oppdaget, mens den vil tape på unndragelse som blir oppdaget og straffet. Funnene fra analyse av forutsetningene som modellen er basert på predikerer imidlertid for mye unndragelser. Det viser seg at mennesker unndrar mindre inntektsskatt enn det Allingham og Sandmo predikerer gjennom modellen. Implikasjonene er at et rasjonelt individ bør unndra mer skatt enn hva det i realiteten faktisk gjør. Spørsmålet blir dermed ikke hvorfor individer unndrar - men hvorfor de etterlever.

Flere forskere har senere forsøkt å teste modellen for empirisk validitet. Surveys, lab-eksperiment og analyse av aggregert data har gitt tvetydige resultater og svak støtte til modellens predikasjon av menneskers adferd (Kirchler et al., 2007). Allingham og Sandmo var riktignok de første til å innrømme at modellen deres ikke klarer å fange opp all motivasjon bak skatteetterlevelse, med å inkludere i artikkelen *“This is a very simple theory, and it may perhaps be criticized for giving too little attention to nonpecuniary factors in the taxpayer’s decision on whether or not to evade taxes”* (Allingham & Sandmo, 1972).

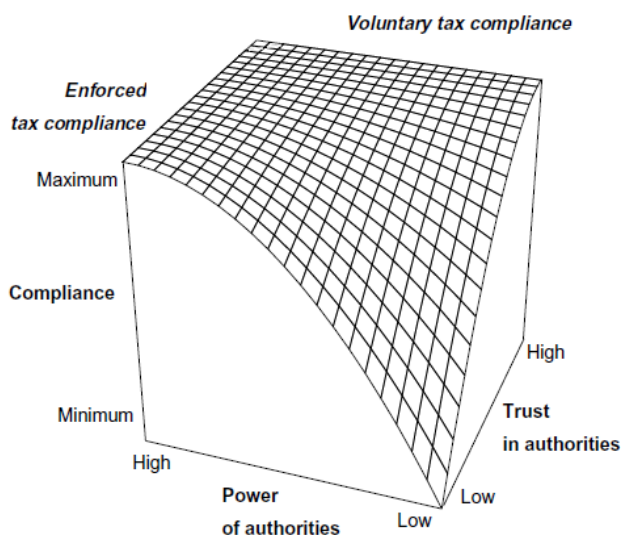
2.2 Tillit og kontroll: Slippery Slope-rammeverket

Slippery Slope-rammeverket (Kirchler et al., 2008) er et konseptuelt rammeverk for skatteetterlevelse, som består av tre dimensjoner; tillit til myndigheter, skattemyndigheters makt og betalt skatt. Rammeverket tar hensyn til at skattebetaleres handling kan være et resultat av forskjellige motiver: kalkulert kostnad for unndragelse kan være for høy, eller man føler seg forpliktet til etterlevelse som samfunnsborger. Den første antakelsen tar utgangspunkt i standard økonomisk teori. Den andre faktoren er en utvidelse av standardmodellen som tar hensyn til utvidet sosial motivasjon. Rammeverket kan sees på som en forlengelse og utvidelse av Tax Evasion Model (1972), som inkluderer utvidet motivasjon for skatteetterlevelse.

Kirchler et al. (2008) definerer tillit som *“a general opinion of individuals and social groups that the tax authorities are benevolent and work beneficially for the common good”*. De refererer også til relasjonelle aspekter ved tillit (Eberl, 2003) og konseptet sosial tillit til forskjell fra kalkulert tillit (Tyler, 2003).

Rammeverket er basert på antakelsen om at betalt skatt påvirkes av tillit til myndigheter og skattemyndighetenes makt. Det er altså to måter myndighetene kan øke skattebetaling: ved å opptre på en tillitsvekkende måte og/eller bruk av avskrekking gjennom forventet straff ved oppdagelse av unndragelse. Skattebetalingen er dermed motivert av frivillighet eller tvang. Det beskrives to arketypiske klima i modellen. Det ene er et synergistisk klima der tilliten til myndighetene er høy og de sees på som en utvidet del av samfunnet de tjenestegjør for. I et slikt klima vil kommunikasjonen fra skattemyndighetene fremme transparens, og kommunikasjonen med skattebetalerne vil være respektfull og støttende innrettet. Det andre er antagonistisk klima. Dette klimaet er preget av et tyv-politi-forhold mellom skattemyndigheter og befolkningen. Skattytere og myndigheter oppfattes som to motsettede krefter som jobber mot hverandre. Klimaet vil variere mellom disse ytterpunktene i forskjellige samfunn.

Figur 1: Slippery Slope-rammeverket

I Slippery Slope-rammeverket er normer underordnet hoveddimensjonene kontroll og tillit: “norms encompass both power and trust” (Kirchler, 2007). Normer der alle borgere anses å bidra med det de skal, vil for eksempel øke tilliten. Normer gis ikke stor plass i Slippery Slope-rammeverket og er ikke en selvstendig forklaringsvariabel. Nyere forskning fokuserer mer på

normer og de komplekse sammenhengene mellom ulike norm-begreper. Det kan dermed sees på som et overordnet rammeverk som kombinerer økonomisk teori og adferdsøkonomi.

Gangl et al. (2014) viser gjennom sine resultater at å oppnå høyere skatteetterlevelse gjennom lover og overvåkning har negativ innvirkning på skatteetterlevelse i Østerrike. De argumenterer at denne tilnærmingen kan virke mot sin hensikt. Det må med andre ord være noe annet som påvirker folks frivillige etterlevelse. Wahl et al. (2010) fant at kontroll og tillit begge er positivt forbundet med skatteetterlevelse. De fant at tillit øker, mens kontroll reduserer, frivillig etterlevelse og at kontroll øker, mens tillit reduserer, tvungen etterlevelse. Dette er i tråd med Slippery Slope-rammeverket (2008), som bygger på antakelsen om skatteetterlevelse som en funksjon av skattemyndighetenes makt og deres tillit i befolkningen. Antakelsene bak rammeverket ble også senere testet i en fler-nasjonal undersøkelse: Kogler et al. (2013) utførte en undersøkelse i Østerrike, Ungarn, Romania og Russland. Resultatene understøtter antakelsene i Slippery Slope-rammeverket, og styrket hypotesen om at tillit og kontroll er viktige mekanismer i skatteetterlevelse.

Undersøkelser på skatteetterlevelse i Hellas, med bruk av Slippery-Slope rammeverket, støtter mange av antakelsene rammeverket bygger på (Kaplanoglou & Rapanos, 2015; Kaplanoglou et al., 2016). Resultater fra studiene viser at tillit er den mest signifikante faktoren for å øke skatteetterlevelse og for å oppdage skatteunndragelser. Resultater fra undersøkelsene viser også at tillit påvirker frivillig skatteetterlevelse positivt, og at makt øker tvungen etterlevelse. Videre at makt ikke påvirker frivillig etterlevelse når det foreligger høy tillit, mens makt resulterer i lavere etterlevelse når det foreligger lav tillit. Undersøkelsene ble foretatt under den dype økonomiske krisen i Hellas i 2015 og 2016, og som startet med Finanskrisen. Landet har den største skyggeøkonomien i OECD og et av de største skattegap⁵ som har blitt observert i et utviklet land (Feld & Schneider, 2010).

---

⁵ Skattegap betegner forskjellen mellom faktiske skatteinntekter og estimerte skatteinntekter. En nøyaktig størrelse på et lands skattegap er imidlertid umulig å beregne helt nøyaktig, siden det er umulig å beregne nøyaktige skatteunndragelser.

2.3 Tillit til myndigheter

Skattemoral er tett koblet til en individ sin oppvekst, relasjonen skattebetalere har med skattemyndigheter, det juridiske rammeverket og det konstitusjonelle miljøet (Feld & Frey, 2002). Legitimiteten til staten bygger på at staten leverer goder samfunnet i fellesskap har bestemt for å ha. Hvis pengene går til andre formål, som ikke har støtte i befolkningen, som for eksempel korrupsjon, så undergraver dette legitimiteten og tilliten. Det utfordrer den sosiale kontrakten mellom befolkning og stat, og dernest legitimiteten til skatteinnkrevningen. Den psykologiske (sosiale) kontrakten er bygget på en tillitsfull relasjon (Feld & Frey, 2002). Tillit til myndighetene kan beskrives som “*firm belief in the reliability and ability of the government*” (Bordignon, 1993; Kostritsa & Sittler, 2017).

Internasjonal survey-data viser at tillit til myndighetene er positivt forbundet med høy skatteetterlevelse (Torgler, 2003; Torgler & Schneider, 2005; Richardson, 2008). Murphy og Torgler (2004) analyserte data fra australiere som unngikk skatt, og fant at høy tillit resulterte i lav motstand mot skattemyndigheter, noe som understreker viktigheten av tillit for å øke skatteetterlevelse. Resultat fra en svensk undersøkelse viste viktigheten av tillitsvekkende politikere for å opprettholde høy skatteetterlevelse (Hammar et al., 2009). Tillit til myndighetene har signifikant påvirkning på både oppfattet rettferdighet av skattesystemet, og beslutninger om skatteetterlevelse (Jimenez & Iyer, 2016; Güzel et al., 2019). Det var også positiv signifikant sammenheng mellom tillit til myndigheter og skatteetterlevelse og et positiv signifikant forhold mellom tillit til myndighetene og oppfattelse av skatterettferdighet (Güzel et al., 2019). Holtz (2013) konkluderer i sin forskning at tillit dannes raskt, og at det påvirker individers oppfattelse av verden.

2.4 Oppfattet kontroll

Slippery Slope-rammeverket viser en tydelig avveining mellom tillit og kontroll, når det kommer til hvordan myndighetene skal motivere og sikkerstille skatteetterlevelse. Dette er også noe som Skatteetaten jobber med kontinuerlig; avveiningen mellom tillit og kontroll (Skatteetaten, 2020). Det norske skattesystemet er først og fremst basert på tillit og åpenhet, men makt og kontroll er

også nødvendige faktorer for å opprettholde høy skatteetterlevelse. Balansegangen av hvor mye tvang/kontroll som utøves er imidlertid svært sensitiv. Tvang der brukerne i utgangspunktet har høy tillit, kan nemlig virke negativt. Det kan undergrave tillit, og faktisk resultere i redusert etterlevelse (Skatteetaten, 2020).

Oppfattet kontroll utgjør ikke den faktiske kontrollen som myndighetene utøver, men hvor utbredt kontroll skattebetalerne oppfatter at det er. Flere studier på oppfattet kontroll har gjort funn av at oppfattet revisjonsrate, oppfattet kontroll, samt risikoen for oppdagelse ved unndragelse, sannsynligheten for straff ved unndragelse og hvor høyt straffet er, har betydning for beslutningen om å unndra eller ikke (Franzoni, 1998; Feld & Frey, 2002). Bobek et al. (2013) gjennomførte en spørreundersøkelse i USA hvor de undersøkte individers oppfattede revisjonsrate med den virkelige revisjonsraten. Oppfattet revisjonsrate viser her til hvor mange individuelle skattemeldinger folk tror blir revidert. Funnene fra spørreundersøkelsen viser at deltakerne trodde at den gjennomsnittlige revisjonsraten var på 19 %, mens den faktiske revisjonsraten i USA er rundt 1 % på alle individers skattemelding. Det var også en signifikant kjønnsforskjell i denne oppfattelsen: kvinner trodde gjennomsnittlig revisjonsrate var 25 %, for menn var dette tallet 12 %. Dette antyder at en betydelig del av skatteinntektene i USA er påvirket av en falsk antakelse om høy revisjonsrate.

En metode som er blitt brukt i forskningen på hvordan oppfattet kontroll påvirker skatteetterlevelse er gjennom å sende ut brev til skattepliktige individer og bedrifter (Slemrod et al., 2001; Hasseldine et al., 2007; Kleven et al., 2011; Ariel, 2012; Bott et al., 2020). Hensikten med denne type eksperiment er å undersøke hvordan kommunikasjon som indikerer økt oppfattet kontroll, risiko for revisjon og oppdagelse og sanksjoner påvirker faktisk skatteetterlevelse. Funnene fra denne type eksperiment var blant annet at brev sendt ut før revisjon, med trussel om revisjon, hadde en signifikant effekt på selvrapportert inntekt (Kleven et al., 2011), og at skattebetalere med lav- og median inntekt som mottok brev i gjennomsnitt hadde høyere skattegrunnlag enn tidligere år, noe som indikerer tidligere ikke-etterlevelse (Slemrod et al., 2001). Moralsk overbevisning og oppfattet oppdagelsesrisiko spiller en vesentlig rolle i det å forme skattebetaleres adferd (Bott et al., 2020).

Forskning viser også, på lik linje som det Skatteetaten kommuniserer, at kontroll kan redusere skatteetterlevelse. Overvåkning virker å ha en negativ effekt på indre motivasjon til å betale skatt (Feld & Frey, 2002; Torgler, 2003; Kirchler et al., 2008). Forskerne tolker resultatene dit hen at overvåkning kan bli sett på som for kontrollerende, hvilket kan redusere selvbestemmelse og selvtilitt, og derav redusere indre motivasjon (Frey, 1997a).

2.5 Demografiske faktorer

Alder, kjønn, utdanning, inntektsnivå, yrke, innflytelse fra venner og kjente, etikk, kompleksitet, sannsynlighet for å bli tatt, sanksjoner, skatterate og kontakt med skattemyndigheter er faktorer som påvirker skatteetterlevelse (Jackson & Milliron, 1986; Gilligan & Richardson, 2005). De forskjellige faktorene påvirker ulike aspekter av skattemoral. Det finnes blant annet en kulturell aspekt ved skattemoral. Denne impliserer at sosiodemografiske og sosioøkonomiske faktorer, så vel som nasjonal stolthet og/eller religion, har en påvirkning på skattemoralen i et samfunn (Torgler & Schaltegger, 2005).

Williams og Krasniqi (2017) evaluerte individuell og nasjonal heterogenitet i skattemoral. Med hensyn til individuelle karakteristikk, fant de at skattemoral var høyere for middelaldrende, gifte, folk med barn som eier hus, høyere utdannede, og de med fast arbeid. Med hensyn til land, fant de at skattemoral er høyere i mer utviklede land med sterke rettsvesen og mindre korrupsjon, og mer involvert stat både med hensyn til skatt og offentlig forbruk.

2.6 Rettferdighet

Oppfattet rettferdighet sikter til individets subjektive oppfatning at myndighetene handler på en rettferdig måte (Bordignon, 1993; Kostritsa & Sittler, 2017). Skatterettferdighet og tillit til skattemyndigheter er sterkt sammenflettet, og viktig for skatteetterlevelse (Siahaan, 2012). Rettferdighet oppleves som en grunnleggende rettighet, følgelig kan tilfeller av oppfattet urettferdighet produsere sterke følelser hos individer. Når skattebetalere over tid opplever urettferdighet knyttet til skattebetaling, vil de reagere med å ikke betale skatt (Etzioni, 1986; Bradley, 1994; Siahaan, 2012).

Christensen et al. (1994) indikerer at rettferdighet er vanskelig å definere grunnet følgende 4 problemer: (1) det er multidimensjonelt, (2) det kan bli definert både på individ- og samfunnsnivå, (3) rettferdighet er ekstremt kompleks og (4) mangel på rettferdighet kan oppfattes som en rettferdiggjørelse eller en grunn til skatteunndragelse. Gilligan og Richardson (2005) hevder at rettferdighet er en av de viktigste variablene som kan påvirke skatteetterlevelse, og at det derfor er viktig at skattesystemet oppfattes rettferdig hvis systemet er avhengig av en betydelig grad av frivillig/egenmotivert skatteetterlevelse.

Gerbing (1988), utførte en survey der hun identifiserte fem dimensjoner av oppfattet rettferdighet 1) generell rettferdighet/fordeling, 2) utbytte av velferdsgoder, 3) holdning til skatt på samfunnets rikeste, 4) progressiv versus flat skatt og 5) egeninteresse. Andre forskere har identifisert nest inntil identiske dimensjoner, blant annet Christensen et al. (1994) og Christensen og Weihrich (1996). Forståelsen for disse fem dimensjonene som utgjør oppfattet rettferdighet, i kombinasjon med utviklingen av skatteregler og strategier som kan påvirke etterlevelse, vil generere mer inntekter og redusere administrative kostnader for skattemyndigheter (Gilligan & Richardson, 2005).

Forskning på skatterettferdighet utgår fra to forskjellige typer rettferdighet:

fordelingsrettferdighet og prosedyremessig rettferdighet. Fordelingsrettferdighet utbyttet med staten gjennom offentlige tjenester/goder, mens prosedyrerettferdighet er knyttet til hvordan systemet fungerer og hvordan interaksjonen med statlige institusjoner fungerer. Oppfattelse av fordelingsrettferdighet har vist seg å påvirke skatteetterlevelse (Siahaan, 2012). Jack og Milliron (1986) viser også til ytterligere en dimensjon som påvirker oppfatningen av skatterettferdighet, nemlig skattebyrdes skattebyrde i forhold til andre individers skattebyrde. Individer som opplever skattebyrden sin som høyere enn andres, tenderer å ha en lavere skatteetterlevelse. Videre har Heinemann og Kocher (2010) i sin eksperimentelle studie funnet at skatteetterlevelse er høyere i land med progressivt skattesystem, enn i land med lineære skattesystem.

Gilligan og Richardson (2005) har i deres forskning sammenlignet to utvalg fra Australia og Hong Kong. De fant at oppfattet rettferdighet var signifikant forskjellig, noe de tilskriver de store strukturelle forskjellene mellom systemene. Hong Kong har en tilnærmet flat skatterate og begrenset skatt på kapitalgevinster, samt et smalere skattegrunnlag. Australia har et system mer

likt Norge sitt, med bredere skattegrunnlag og progressiv skatt på inntekt, samt at det er høyere sannsynlighet for straff ved oppdaget unndragelse. Med hensyn til egeninteresse mente australierne i noe større grad enn hong kongerne at de generelt har betalt mer enn sin “fair share” av skatt. Studien støtter synet på at det ikke er noe universelt forhold eller mønster på tvers av ulike kulturer mellom syn på rettferdighet og skatteunndragelse - hvilket igjen peker på den store kompleksiteten ved skatterettferdighet.

2.7 Normer

Normer er et sentralt begrep innenfor temaet skattemoral. Mange deler normer inn i flere nivå, avhengig av nærheten til individet. Personlige normer vil representere ens egen moralske overbevisning. Sosiale normer er beskrevet som “*regler og standarder som er underforstått av medlemmer av en gruppe, og som leder eller begrenser adferd som ikke er på grunn av loven*” (Cialdini & Trost, 1998). Det er fire hovedkategorier av normer som forskere innen skattemoral opererer med: injunktiv norm, subjektiv norm, personlig norm og deskriptiv norm (Cialdini & Trost, 1998; Bobek et al., 2013).

Deskriptiv norm er hvordan folk faktisk oppfører seg i et samfunn.

Injunktiv norm beskriver hva som anses som akseptabel oppførsel og ikke-akseptabel innad i en gruppe mennesker (Aronson et al., 2010; Cialdini & Trost, 1998). I motsetning til deskriptiv norm, som beskriver folks faktiske adferd, beskriver injunktiv norm hvordan folks adferd bør være (Kallgren et al., 2000). Med andre ord refererer injunktiv norm til det personene tror er andre personers moralske standard.

Personlig norm er forventning til egen adferd, som kan påvirkes av subjektiv norm og internalisering av injunktiv norm.

Subjektiv norm er hvordan individet oppfatter at vedkommendes egen adferd *bør* være (Fishbein & Ajzen, 1977). Det er en type injunktiv norm som beskriver hvordan folk nært individet, som venner og familie, mener folks adferd bør være.

I tillegg til å utarbeide en mer raffinert tilnærming til sosiale normer, så fant Cialdini og Trost (1998) at det er lite sannsynlig at sosiale normer påvirker individets adferd, med mindre det er

innarbeidet og fremtredende hos den personen (Kallgren et al., 2000; Bobek et al., 2013). Dette er fordi normer kan endre adferd. Forskning på sosiale normer og hvordan dette påvirker handling brukes i mediekampanjer og markedsføringskampanjer for å endre adferd i befolkningen (Bobek et al., 2013). I skattelitteraturen har det vært mer fokus på å forklare hva som påvirker etterlevelse, heller enn hvordan å endre normer for å øke etterlevelse (Bobek et al., 2013), med noen unntak særlig fra nyere forskning (Bott et al., 2020). En del tidligere forskning har fokusert på å finne sosiale normers påvirkning på skatteetterlevelse. Ettersom det har vært uklart hva nøyaktig sosial norm omfatter, har denne forskningen hatt mindre presisjon enn nyere forskning innen temaet sosiale normer.

Bobek et al. (2007) viste i sin studie at sosiale normer i ulike land hadde effekt på intensjoner om skatteetterlevelse i de respektive landene. De fant også at sosiale normer (personlig norm og subjektiv norm i samme begrep) var den viktigste forklaringsvariablene for individuell intensjon om skatteetterlevelse. Wenzel (2004) utførte en studie i Australia, og fant at injunktiv norm og personlig norm begge påvirket skatteetterlevelse. Personlig norm påvirket i større grad enn injunktiv norm. Personlig norm var delvis påvirket av injunktiv norm, og denne påvirkningen var økende med i hvilken grad respondentene identifiserte seg som “being Australian”. At nasjonal identitet kan påvirke etterlevelse støttes av Torgler og Schneider (2005) som undersøkte skatteetterlevelse i Østerrike som fant signifikant effekt på skattemoral av nasjonal stolthet og oppfattet skatteunndragelse.

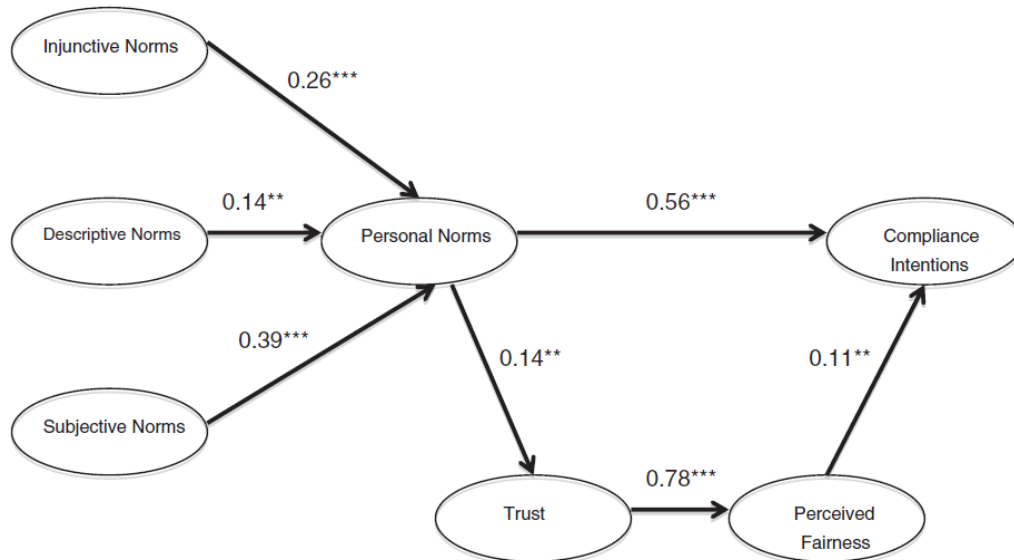
Bobek et al. (2013) fant i sin forskning at individets etiske overbevisning (personlig norm) og forventninger fra individets nære relasjoner (subjektiv norm), direkte påvirker adferd innen skatteetterlevelse. Mens sosiale forventninger (injunktiv norm) og andre individers faktiske adferd (deskriptiv norm) har indirekte effekt. Injunktive normer påvirket dermed ikke direkte skatteetterlevelse, men hadde sterk innflytelse på personlige og subjektive normer. Deskriptive normer påvirket injunktive samt subjektive normer. Dette viser at sosiale normer har både indirekte og direkte effekt på skatteetterlevelse. Effekten av de ulike normbegrepene trenger ikke å være det samme i ulike land. Offentlig/privat skattemelding og mange andre samfunns- og kulturmessige ulikheter og preferanser gjør at mekanismene kan virke ulikt i forskjellige land, og er også grunn til uttalt ikke-overførbarhet i forskning innen skattemoral som gjerne beskriver bestemte land/populasjoner.

Ifølge Jimenez og Iyer (2016) påvirker sosiale normer intensjoner om å betale skatt gjennom internalisering av disse normene. Dette betyr at personlig norm/etikk, med hensyn til skatteetterlevelse, øker når sosiale normer som fremmer økt skatteetterlevelse øker. Det påstås altså en kausal sammenheng mellom sosiale normer til personlige normer og videre fra personlige normer til intensjon om skatteetterlevelse. Et annet viktig funn fra deres forskning er at tillit påvirker oppfattet rettferdighet og ikke motsatt, som forskere tidligere har antatt. Rettferdighet og personlig norm har en direkte sammenheng med skatteetterlevelse. De tre hovedfaktorene som påvirker skatteetterlevelse er normer, oppfattet rettferdighet i skattesystemet, og tillit til myndighetene. Modellen består av flere internt sammenhengende komponenter. Tillit til myndighetene har en indirekte effekt på skatteetterlevelse gjennom å påvirke oppfattet rettferdighet og personlige normer.

Resultatene viste at alle andre typer sosiale normer signifikant påvirker personlige normer, og at disse påvirker skatteetterlevelse indirekte gjennom personlige normer. Dette står i kontrast med Bobek et al. (2013), som fant at subjektiv norm påvirker skatteetterlevelse både direkte og indirekte. Personlig norm påvirker også tillit til myndigheter og oppfattet rettferdighet i skattesystemet. Disse sammenhengene ble funnet ved hjelp av SEM-analyse. Dette, og nyere forskning, viser at det er viktig å observere de ulike variablene samtidig for å finne sammenhengen mellom disse og skatteetterlevelse.

Figur 2: Jimenez & Iyer (2016)

Jimenez og Iyer (2016) sine funn styrkes av Kostritsa og Sittler (2017), som replikerte deres forskning i Østerrike. På bakgrunn av deres funn kunne de i stille seg bak modellen, men fikk resultater som var litt forskjellige. Oppfattet rettferdighet og personlig normer har direkte innflytelse på frivillig skatteetterlevelse, mens sosiale normer som injunktiv norm, deskriptiv norm, subjektiv norm og tillit til myndigheter har indirekte innflytelse. Hypotesen om at deskriptiv norm påvirket personlig norm kunne resultatene riktignok ikke støttes.

Det er verdt å merke med denne forskningen at det ikke automatisk kan generaliseres til andre populasjoner enn den populasjonen som studeres. Dette er også spesifisert i forskningsartikkelen til Jimenez og Iyer (2016) og Kostritsa og Sittler (2017). Modellen begrenser seg til å se på sosiale faktorer, og tar ikke hensyn til økonomiske faktorer som kan spille en rolle, ettersom både økonomiske og sosiale faktorer forklarer skatteetterlevelse. Det er riktignok utfordringer med å skulle utvide modellen til økonomiske faktorer: det lange spørreundersøkelser. Det er ved spørreundersøkelser en avveining mellom risikoen for å overbelaste deltakere og å få økt frafall og å oppnå mest mulig nøyaktighet i modellen.

2.9 Kommunikasjon

Informasjon knyttet til skatt må kommuniseres tydelig med skatteyterne, eksempel på slik informasjon er informasjon knyttet til selvangivelse og skatterevisjon (Siahaan, 2012). Alm et al. (2004) studerer effekten av kommunikasjon blant skatteyttere, med hensyn til etterlevelse. Studien indikerer at “uoffisiell” kommunikasjon har en sterk indirekte positiv effekt på etterlevelse, mens “offisiell” kommunikasjon ikke virker ha noen motivasjon for frivillig etterlevelse. Noen former av kommunikasjon reduserer faktisk skatteetterlevelse. Kommunikasjon på forekomsten av revisjon og at individet har rapportert riktig inntekt resulterer i høyere etterlevelse, mens kommunikasjon på hvorvidt individet ikke er revidert eller at de ikke har rapportert riktig, resulterer i lavere total etterlevelse. Kommunikasjon kan også ha en indirekte påvirkning på frivillig etterlevelse, gjennom tillit. Kvaliteten på informasjonen som kommuniseres kan også påvirke tilliten til skattemyndigheter - høyere kvalitet på informasjonen resulterer i høyere tillit.

2.10 Skattemoral og krisetider

Makroøkonomiske indikatorer, som BNP, inflasjon og arbeidsledighet, og deres påvirkning på skattemoral, har blitt undersøkt i begrenset utstrekning (Doerrenberg & Peichl, 2013). Det eksisterer imidlertid noen viktige studier som har undersøkt disse faktorene med hensyn til skattemoral. Martinez-Vazquez og Torgler (2009) gjennomførte en studie på skattemoral i Spania, og fant at både arbeidsledighet og inflasjon, målt på regional nivå, var negativt korrelert med skattemoral. Slemrod (2003) inkluderte offentlige utgifter som del av BNP i sin studie, og fant at skattemoral reduseres når offentlige utgifter øker. Lesnik et al. (2014) har undersøkt hvordan resesjonen i Slovenia har påvirket skatteetterlevelsen i landet. De brukte tall på ikke-betalt skatt (tax debt) som mål på ikke-etterlevelse. Lesnik et al. fant at den økonomiske nedgangen hadde en signifikant negativ effekt på skatteetterlevelsen i Slovenia. Heinemann (2011) fant at skattemoral er lavere under en økonomisk krise, ved definisjon av krise som kortsiktig økning i arbeidsledighet. Heinemann stiller spørsmålet om sosiale normer primært er et resultat av historisk utvikling over lang tid, og dermed eksogent gitt. Hvis dette ikke er tilfelle, er det viktig at myndigheter er oppmerksomme på normativ tilbakegang og undersøker hvordan egne retningslinjer påvirker normutvikling.

Bitzenis og Vlachos (2018) finner at redusert skattemoral først og fremst kommer av økt skattebyrde som ikke er rettferdig allokert, som igjen fører til økte insentiver og aksept for å delta i skyggeøkonomien. Gjensidighet (utbytte av offentlige goder og rettferdighet) og asymmetrisk informasjon er dermed de viktigste grunnene til lav skattemoral i Hellas etter den økonomiske krisen. Normer, sosial innflytelse, kulturelle faktorer samt indre motivasjon har mindre innflytelse under den økonomiske krisen i Hellas. De fant også at forverring av økonomiske forhold i landet førte til større aksept for aktivitet i skyggeøkonomien. Videre finner de at forverring av økonomiske situasjoner ikke gjør at innflytelsen sosiale normer har på mengden skatt individer velger å betale reduseres. Den endrer ikke effekten moral har på skatteetterlevelse og endrer ikke heller ikke oppfatning om at høye bøter avskrekker borgere til å unndra skatt.

Richardson et al. (2015) har gjennomført en studie på 203 børsnoterte selskaper i Australia, der graden av skatteunndragelser og aggressiv skatteplanlegging under finanskrisen i 2008 ble undersøkt. De fant at finansiell engstelse har en signifikant positiv korrelasjon med skatteunndragelse og at skatteunndragelser var høyere under finanskrisen. Selskaper har insentiv til skatteunndragelser når fordelene av det overveier kostnadene ved skatteetterlevelse. Selskaper har naturlig en høyere risiko for konkurs under økonomiske kriser, noe som kan resultere i en høyere risiko for at de unndrar skatt i økonomiske kriser (Brondolo, 2009; Campello et al., 2010; 2011). Selskaper i en gitt situasjon kan vurdere risikoen for å bli tatt for unndragelse å være minimal sammenlignet med potensielle fordeler (å ikke gå konkurs). Hvis de potensielle kostnadene med å gå konkurs er store nok, vil selskaper være villig til å unndra skatt eller foreta aggressiv skatteplanlegging, uavhengig av risikoen for revisjon fra myndigheter.

2.11 Koronakrisen endrer amerikaners moral

Ny forskning fra Fair ved NHH, i samarbeide med New York Times, viser at koronakrisen endrer amerikaners moral (Cappelen et al., 2020). Men hensikt å undersøke hvordan kriser påvirker moralske perspektiver, ble undersøkelsen gjennomført på nasjonal basis med et utvalg på 8000 amerikaner. Studien viser at koronakrisen har gjort amerikanerne mer solidariske. Under krisen øker ønsket om å prioritere samfunnets problemer over egne problemer. Det viser seg at

det store fokuset på solidaritet som ble observert under våren 2020, kan ha gjort folk mer solidariske. Lokale engasjement og risikoen for folk som jobber i helsevesenet, er noe som har blitt mye belyst under koronakrisen, noe som også kan reflekteres i økt solidaritet i det at man anerkjenner hvor avhengige vi er av hverandre. Dette er noe Cappelen et al. ikke mente var gitt, fordi kriser også kan gjøre at folk føler seg nødt til å prioritere seg og sitt i større grad. Noe som er i tråd med mye av forskningen presentert i del 2.10.

Selv om undersøkelsen er utført i USA, mener Cappelen et al. at man kan tenke seg at de samme driverne påvirker folk i Norge. *“Både helsearbeiderne vi ser ta personlig risiko for å beskytte andre, og dugnadsånden det oppfordres til og som vi ser rundt i samfunnet. Slik kan det være at også nordmenn blir mer solidariske gjennom krisen”* (Cappelen et al. 2020).

2.12 Undersøkelser Skatteetaten har foretatt under koronakrisen

“Koronakrise og nye støtteordninger for næringslivet og privatpersoner gir flere muligheter for de som bevisst ønsker å unndra skatt. Dette sammen med mer rasjonalisering - altså rettferdiggjøring av lovbrudd - kan føre til en økning i skatteunndragelse. Og siden vi mennesker påvirkes av hverandres holdninger, risikerer vi en negativ spiral der det plutselig blir mer og mer akseptert å unndra skatt” (Skatteetaten, 2020).

Under koronapandemien har Skatteetaten foretatt to studier på temaet skatteunndragelser i krisetider. Den første studien undersøker holdninger til skattebetalere i krisetider, og hvordan holdningene varierer under situasjoner som vi observerer under koronakrisen. De fant at holdninger endrer seg ganske dramatisk fra ikke-krisetid til krisetid. En stor økning i aksept av unndragelser ble blant annet observert. I tillegg fant de at aksept av unndragelser varierer med inntektsnivået til folk; 8/10 svarte at det er helt uakseptabelt med skatteunndragelser hvis du har høy inntekt, mens 5/10 svarte at det er helt uakseptabelt med skatteunndragelser hvis du har lav inntekt (Skatteetaten, 2020).

I den andre studien undersøkte de holdninger til kompensasjonsordninger i krisetider, med fokus på kontantstøtteordningen som er blitt satt inn under koronakrisen. Kompensasjonsordningen er til for foretak med vesentlig omsetningsfall som følge av koronasituasjonen (Skatteetaten, 2020).

De var interessert i folk sin tillit til statens forvaltning av kompensasjonsordningen, Skatteetatens oppfattede evne til å avdekke juks og den oppfattede kontrollen. Halvparten av respondentene i studien fikk informasjon om at Skatteetaten hadde hatt redusert kontroll på ordningen. De fant at de som fikk informasjon om lavere kontroll hadde redusert tillit til etaten, til støtteordninger og til statens forvaltning. Gruppen med lavere kontroll hadde også mindre tiltro til avdekning: lavere kontroll reduserte hvor mange bedrifter respondentene trodde Skatteetaten fanger som prøver å misbruke ordningen (Skatteetaten, 2020).

3. Utforming av hypoteser

På bakgrunn av litteraturgjennomgangen vil vi i dette kapittelet presentere og forklare de teoretiske resonnementene bak våre hypoteser.

Med hensyn til hvordan en økonomisk krise påvirker skattemoral, er antakelsene at et slikt forhold vil ha en negativ effekt på folks indre motivasjon til å betale skatt. Dette er forankret hovedsakelig i Skattemoral og krisetid (2.10) i litteraturgjennomgangen, der samtlige av forskningen indikerer at en økonomisk krise vil ha negativ effekt på skattemoral. Slemrod (2003) inkluderte offentlige utgifter som del av BNP i sin studie, og fant at skattemoral reduseres når offentlige utgifter øker. Etersom offentlige utgifter gjerne øker når et land er i en økonomisk krise, kan det tenkes at dette er en faktor som bidrar til lavere skattemoral i krisetid. Funn fra Richardson et al. (2015) som viser økt skatteplanlegging blant børsnoterte selskaper i Australia under finanskrisen, kan indikere at det er en inntektseffekt i krisetid som spiller inn. Det kan tenkes at denne effekten er å finne for privatpersoner også, men studien kan ikke sies å være direkte overførbar til våre formål.

Våre hypoteser om effekten en økonomisk krise har på skattemoral baserer seg på en økonomisk tilnærming til hva som bestemmer normer, som hviler på antagelsen om at insentiver endrer sosiale normer. En økonomisk nedgangstid med reduserte inntekter og økt ufrivillig arbeidsledighet utgjør et sjokk for økonomien, som potensielt påvirker skattemoral på flere måter. Ser man på moral eller det å følge sosiale normer som et normalt gode, vil fallende inntekt

føre til mindre moral og dermed en økning i skatteunndragelse. Dårligere personlig økonomi kan føre til fremvekst i normer der man har forståelse for at noen jukser på skatt eller deltar i svart økonomi. Hvis man forutsetter at økonomisk krise fører til økt sannsynlighet for å delta i skyggeøkonomien, er det også rimelig å anta lavere skattemoral.

Et mulig utfall av en økonomisk krise er at den virker som en katalysator for dårligere arbeidsmoral og ytelsesmoral. Plutselig forverring av den økonomiske situasjonen medfører ustabilitet i et lands økonomi. Denne raske endringen medfører flere insentiver til å revurdere ens normative posisjon. Det kan være inntektsfall, permittering eller opplevelsen av å være i krisetid. Skatteetaten har foretatt undersøkelser under koronakrisen, for å undersøke holdningene til skatt. De har gjort funn av en høyere aksept av skatteunndragelser i krisetid, spesielt for de med lav inntekt (Skatteetaten, 2020). Lindbeck (1995) mener at en økonomisk krise kan fremskynde det han mener er en uunnværlig prosess med gradvis nedgang i det han omtaler som velferdsstatmoral. Undersøkelser som har blitt gjort av Skatteetaten indikerer også at nordmenns holdninger til å betale skatt blir dårligere i krisetid. Hvis nordmenns holdninger til å betale skatt er dårligere i krisetid, er det også mulig man ser denne tendensen i andre OECD-land også.

Det er også mulig at myndigheter kan oppfattes som helt eller delvis ansvarlig for en økonomisk krise. Det er også fare for at tilliten svekkes hvis man oppfatter tiltak fra myndighetenes side som utilstrekkelig eller hvis man på annet vis er misfornøyd med myndigheters rolle under krisen. Selv om en økonomisk krise er eksternt utløst, ser innbyggerne til myndighetene for å håndtere krisen. Uheldige utfall og negative konsekvenser kan påvirke tillit til myndigheter negativt, selv om det ikke er myndighetene som har skyld i krisen.

På bakgrunn av dette vil vi teste følgende hypotese:

H1. En økonomisk krise med en kortsiktig økning i arbeidsledighet har en negativ effekt på skattemoral.

Jimenez og Iyers (2016) forskning indikerer at sosiale normer kun påvirker skatteetterlevelse indirekte gjennom internalisering som personlig norm og at tillit påvirker tilbøyelighet til å betale skatt indirekte gjennom rettferdighet. Replikering av studiet støtter denne antakelsen

(Kostritska & Sittler, 2017). At denne studien er gjort to ganger på ulike steder med like resultater gjør at man kan ha større tillit til dens resultater.

Når samfunnet er i endring, eller oppfattes som ustabile, kan det tenkes at også normer og hva som oppfattes som akseptabelt med hensyn til skattemoral endret. Dette betyr at modellen og sammenhengene som fremkommer i modellen til Jimenez og Iyer (2016) mest sannsynlig vil virke på en annen måte i krisetid, når normene er i endring. Dette er fordi modellen er statisk i den forstand at den er basert på en spørreundersøkelse som ikke går over tid. Basert på egenrapporterte data fra spørreundersøkelser og ikke foretatt i krisetid. Det kan for eksempel tenkes at oppfattet rettferdighet har relativt større påvirkning på tilbøyelighet til å betale skatt i krisetider, ettersom krisetider ofte rammer skjevt og går mest utover de som blir arbeidsledige.

Modellen predikerer at tillit til myndigheter i stor grad er bestemmende for oppfattet rettferdighet. På samme måte kan det hende at tillit også er bestemmende for oppfattet krisehåndtering. Alternativt kan krisehåndteringen påvirke tilliten til myndigheter, og da særlig regjering. Vi forventer uansett å finne en sammenheng mellom disse to variablene.

H2. De som mener at krisehåndtering under koronapandemien i 2020 fra myndighetenes side har vært god, har høyere tillit til myndighetene.

H3. De som mener de økonomiske tiltakene fra myndighetenes side under koronapandemien 2020 har vært hensiktsmessige, har høyere tillit til myndighetene.

Ut fra litteraturgjennomgangen kan man forutsette å finne at høy tillit til myndigheter og tilbøyelighet til skatteetterlevelse er positivt forbundet. Gitt dette, og at det er sammenheng mellom høyere tillit til myndigheter og krisehåndtering, vil det være en nødvendig sammenheng mellom tilbøyelighet til å betale skatt og krisehåndtering. Denne sammenhengen er mest sannsynlig indirekte, riktignok. I så fall er det rimelig å anta at sammenhengen mellom tilbøyelighet til å betale skatt og fornøydhet med krisehåndtering er lavere enn tillit til myndigheter og krisehåndtering. På bakgrunn av dette vil vi undersøke følgende hypoteser:

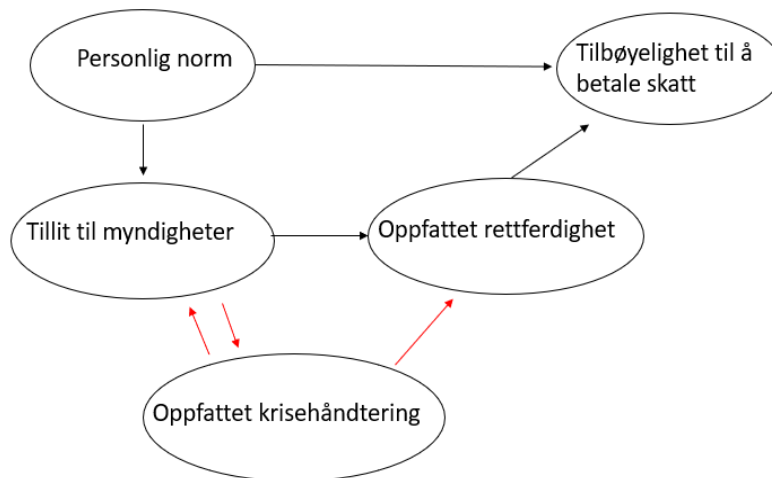
H4. De som oppfatter at krisehåndtering fra myndighetene har vært god, har høyere tilbøyelighet til å betale skatt.

H5. *De som mener de økonomiske tiltakene er hensiktsmessige, har høyere tilbøyelighet til å betale skatt.*

Ettersom rettferdighet sees på som en grunnleggende rettighet, vil oppfattet urettferdighet medføre negative følelser og et ønske om å betale mindre skatt. Hvis befolkningen over tid føler at skattene er urettferdige, vil det være økende sannsynlighet for skatteunndragelser (Etzioni, 1986). I krisetid er dette relevant med hensyn til økt offentlig forbruk gjennom krisepakker som myndighetene deler ut. Krisepakker og støtte til bedrifter påvirker hvordan utbytte av skattepenger oppfattes (prosedyrerettferdighet), når bedrifter og selvstendig næringsdrivende får større andel av statsbudsjettet. Når skattebetalere over tid opplever urettferdighet knyttet til skattebetaling, vil de reagere med å ikke betale skatt (Etzioni, 1986; Bradley, 1994; Siahaan, 2012). Noe som kan bidra til opplevd urettferdighet, er fordelingen av støtte og ytelser under koronapandemien til bedrifter og individer. Både fordeling og utbytte av velferdsgoder er to av dimensjonene i Gerbings modell (1988) som forklarer oppfattet rettferdighet. Hvis disse blir påvirket under koronapandemien som resultat av myndighetenes handlinger, kan de påvirke oppfattet rettferdighet, og videre også tilbøyeligheten til å betale skatt. På bakgrunn av dette utleder vi følgende hypotese:

H6. *De som mener fordelingseffektene av koronatiltak gir urettferdig fordeling har lavere tilbøyelighet til å betale skatt.*

Figur 3: Modell kausal struktur

Figur 3 viser hvordan vi tror krisehåndtering kan passe inn i en kausal struktur basert på modellen til Jimenez og Iyer (2016). Ettersom effekten av krisehåndtering kun påvirker tilbøyelighet til å betale skatt indirekte i vår modell, så er det rimelig å anta at tillit til myndigheter har mer samvariasjon med tilbøyelighet til å betale skatt, enn oppfattet krisehåndtering. Ettersom oppfattet rettferdighet direkte påvirker tilbøyelighet til å betale skatt, så kan vi også anta at spørsmål om oppfattet rettferdighet og fordelings effekter av krisetiltak påvirker tilbøyelighet til å betale skatt mer enn generell oppfattelse av krisehåndtering.

4. Empirisk metode - Del 1: Skattemoral under økonomiske krisetider

Vi vil kombinere to metoder for å teste hypotesene. Hensikten med denne type forskningsdesign er å belyse problemstillingen “*Hvordan påvirker økonomiske kriser folk sine holdninger til å betale skatt?*” gjennom å først undersøke historisk data, for å deretter undersøke holdninger i den pågående økonomiske krisen. I dette kapitlet vil vi redegjøre for den første metoddelen. Denne delen tar seg av metoden bak innhenting av sekundærdata på skattemoral fra World Values Survey og arbeidsledighetstall fra OECD. Metoden er tilsvarende den Heinemann (2011), brukte i deler av nevnte studie.

4.1 Valg av data

I likhet med mye annen forskning på skattemoral brukes data fra World Values Survey (WVS). WVS deler opp undersøkelsene sine i “waves”, der hver wave inkluderer 5 år. Vi har valgt å inkludere wave 4 (1999-2004), wave 5 (2005-2009), wave 6 (2010-2014) og wave 7 (2017-2021) i analysene. WVS er et globalt nettverk med forskere som forsker på endrede verdier og verdienes politiske og samfunnsmessige påvirkning (WVS Association, 2020). Undersøkelsen er omfattende og gjennomføres som intervju i et utvalg land hvert år med ca. 1000-2000 intervjuer per land/år. Hensikten med analysen av sekundærdata er å finne støtte til å kunne beholde eller avkrefte hypotese 1: “*En økonomisk krise med en kortsiktig økning i arbeidsledighet har en*

negativ effekt på skattemoral”. Som verktøy brukes følgende spørsmål fra WVS for å måle skattemoral, M, som utgjør avhengig variabel i analysen:

“Please tell me whether you think it can always be justified, never be justified, or something in between

– cheating on taxes if you have a chance.”

Svarene gis på en skala fra én til 10 - aldri rettferdiggjort til alltid rettferdiggjort. Spørsmålet utgjør V206 for wave 4, Q200 for wave 5, Q201 for wave 6 og Q180 for wave 7.

I spørreundersøkelser som er designet for å analysere skattemoral og normer inkluderes gjerne flere spørsmål for å få et mer nyansert bilde som også nærmer seg definisjonen på skattemoral. Spørreundersøkelsen til WVS er ikke designet for dette formålet og inkluderer ikke flere spørsmål som ville vært naturlig å inkludere for dette formålet. Spørsmålet vil likevel fange opp betydelige aspekter ved skattemoral og generell skattemoral i befolkningen ved bruk av et større utvalg som dette. Ettersom det er endringer som er det vesentlige og ikke absolutte størrelser, så er ikke et nyansert mål av individenes holdning viktig.

Fra WVS sitt datasett inkluderes også individuelle karakteristikk, *Demografi*, som kontrollvariabler. Blant annet fødselsår, alder, patriotisme, religiøsitet, utdanningsnivå, tillit til parlamentet og inntektsnivå. Slike sosioøkonomiske og demografiske karakteristikk er standard å inkludere i mikroøkonomisk regresjoner i skattemoral.

Som nevnt tidligere i oppgaven⁶, er det flere målbare makroøkonomiske forhold som påvirkes i krisetid. Arbeidsledighet er valgt som utgangspunkt for krisevariabelen i analysen. Dette fordi økt arbeidsledighet gjerne er den mest tydelige indikatoren for folk flest at man er i en økonomisk krise.

---

⁶ 1.3 Begrepsavklaring

Variabelen *Krise* baseres på arbeidsledighet og internasjonale tall på krise er hentet fra OECD sin database, og inkluderer arbeidsledighetstall fra 1999 til 2019. Tallene er basert på spørreundersøkelser om arbeidsmarkedet (OECD, 2020).

4.2 Probit-modell

Ovennevnte variabler skattemoral M , *Krise* og individspesifikke faktorer *Demografi* inkluderes i den statistiske modellen, gitt ved følgende ligning:

$$M_{i,c,t} = \alpha_0 + \sum_{l=2} CD_l + \sum_{t=2} WD_t + A_{Krise,c,t} + Demografi_{i,c,t} + \epsilon_{i,c,t}$$

Modellen er en probitfunksjon; en ikke-lineær binær modell der avhengig variabel er mellom 1 og 0. I WVS-spørreundersøkelsen gis svar på spørsmålet som M er avledet fra, på en 10-punkts-skala. Denne modellen har en binær avhengig variabel M , der 1 er “never justified” og alle andre svar har 0 som avhengig variabel. Dette er gjort fordi kun svaret “never justified” kan ansees å være strengt normrett mens andre alternativ representerer ulik grad av moralsk relativisering. Denne distinksjonen gjenspeiles også i datasettet der 62% har svart at å fuske på skatten aldri er rettferdiggjort og 38% har gitt et annet svaralternativ.

Innvirkningen de uavhengige variablene har på M avhenger av verdien på alle de andre variablene. Effekten av endringer i en uavhengig variabel avhenger av den initiale sannsynligheten for y , som er avhengig av alle uavhengige variablene. Probit-modellen bruker “non-linear maximum likelihood estimator” istedenfor en standard OLS som er en lineær sannsynlighetsmodell. Ved lineære modeller er det mulig å få $M^{<0}$ og $M^{>0}$, som ikke gir mening da men ikke kan ha sannsynligheter som er større enn 1 eller mindre enn 0. I probit-modeller estimeres $p^*(M=1|x_i)$, der m^* er den antatte sannsynligheten for $M=1$ for gitt verdier for $x_1 \dots x_k$.

Uobserverbare land- og tidseffekter er tatt hensyn til gjennom dummy for land, LD og dummy for “wave” WD. I en lignende regresjon definerte Heinemann (2011) krisetid som kortsiktige

økninger i arbeidsledighet. Dette ved å klassifisere kun de 5% største økningene i arbeidsledighet av alle land/år-kombinasjoner (OECD-database). Vi vil bruke den samme definisjonen av krise. Dummyen er 1 for når en slik økning har inntruffet de siste 3 årene i et land. Ettersom World Values survey utfører intervjuer i et utvalg land hvert år, er kun et mindre utvalg av land-år-kombinasjoner som i det tilgjengelige datasettet defineres som krise: Finland 2011, Spania 2011, Sverige 2011 og USA 2011. Krise-variabelen fanger med andre ord opp effekten fra finanskrisen 2008 i et utvalg OECD-land.

Man kan ikke tolke størrelsen av koeffisientene direkte av probit-modellene på grunn av den gjensidige avhengigheten mellom de ulike variablene. Koeffisientene kan kun si noe om hvorvidt forholdet mellom en uavhengig og en avhengig variabel er positiv eller negativ, samt hvorvidt sammenhengen er signifikant eller ei. Dette kan løses ved hjelp av å estimere de marginale effektene forårsaket av endringer i de uavhengige variablene, noe som gjøres ved å estimere de marginale effektene ved den gjennomsnittlige verdien av variablene. De reflekterer endring i sannsynlighet i $M=1$ gitt en enhets endring i de uavhengige variablene x . Denne sannsynligheten avhenger riktignok for nivået på x . Som regel løses dette ved å finne marginale effekter “at the mean”. Marginaleffekten må da tolkes ut fra “gjennomsnittspersonen” for gjeldende variabel. Dette kan være problematisk hvis denne personen ikke finnes. For eksempel hvis man har en dummy for kjønn der 60% av utvalget er kvinner. Da vil gjennomsnittspersonen være 60% kvinne. Dette kalles “Marginal Effects at the Means” (MEMS).

4.3 Datavasking

OECD-landene som inkluderes i analysen er Australia, Canada, Estland, Finland, Frankrike, Tyskland, Hellas, Italia, Japan, Sør-Korea, Nederland, New Zealand, Norge, Polen, Slovenia, Spania, Sverige, Sveits, USA, og Storbritannia. Mindre utviklede OECD-land, som Mexico, Tyrkia og Chile, er ekskludert fra datasettet.

Observasjoner for Tyskland 2010, ble fjernet fordi spørsmålet om “å fuske på skatten” ikke ble spurt dette året. Ved sammenslåing av datasett fra OECD og fra WVS var det enkelte observasjoner som manglet. Datasettet fra OECD mangler arbeidsledighetstall for Sveits i året

2007. WVS har gjennomført intervjuer i 2020 så dette er inkludert i datasettet fra wave 7. New Zealand 2020 var ikke inkludert i datasett fra OECD, fordi OECD ikke enda har tall på arbeidsledighet tilgjengelig for 2020. De overnevnte observasjonene ble dermed ekskludert fra analysen.

Det ble generert dummyvariabler for følgende demografiske faktorer: kjønn, arbeid, religiøsitet, patriotisme og tillit til parlamentet, samt dummy for kontrollvariablene land og wave.

4.4 Reliabilitet og validitet

Det finnes robuste bevis som viser at WVS-verdier for skattemoral er forbundet med høy/lav skatteunndragelse (Doerrenberg & Peichl, 2013). Det kan dermed sees på som et passende mål for skattemoral. Imidlertid har denne type data også noen svakheter og punkter som kan kritiseres. WVS blir oversatt til forskjellige språk for å tas i bruk i forskjellige land, slike oversettelser kan føre til forskjellige konnotasjoner på forskjellige språk. Respondentene kan også ha et insentiv til å skjule sine sanne holdninger, og ha et ønske om å fremstille seg selv i et bedre lys. Sammenlignet med eksperimentelle tilnærminger med økonomiske insentiver, kan en spørreundersøkelse som WVS åpne for svar der respondentene tegner et ideelt bilde av seg selv heller enn et fullstendig reelt bilde. Likevel er der viktige motargumenter til disse innvendingene: WVS spør ikke etter faktisk adferd, men om holdninger, så personer trenger ikke faktisk avsløre eventuelle brudd på lover eller sosiale normer (Heinemann, 2011). Videre signaliserer også det brede spekteret i WVS tydelig til respondenten at undersøkelsen ikke er et fokusert kontrollmål for noen skattemyndigheter (Torgler & Werner, 2005).

Mye av forskningen om skattemoral er deskriptiv og baserer seg i stor grad på informasjon gjennom spørreundersøkelser. Man undersøker med andre ord holdninger, og intensjonen til å betale skatt. Det er iboende utfordringer med å studere egenrapportert data. Spørreundersøkelser finner *intensjon* til skatteetterlevelse, mens virkelig etterlevelsesadferd er vanskelig å fange. Dette påvirker validiteten i resultatet, og må tas hensyn til ved tolkning av resultater. Resultatene fra en spørreundersøkelse er dermed ikke nødvendigvis overførbare til virkeligheten. Dette er et gjennomgående tema i forskning på holdninger og skatteetterlevelse.

Sekundærdata er data samlet inn av andre forskere/institusjoner for andre formål, hvilket innebærer at det ikke er utformet for å besvare akkurat den problemstillingen som undersøkes i denne oppgaven. Vi mener imidlertid at datamaterialet som blir brukt her, hentet inn fra WVS og OECD, er både relevant og pålitelig for syftet å besvare problemstillingen “*Hvordan påvirker økonomiske kriser folk sine holdninger til å betale skatt?*”.

5. Empirisk analyse og funn - Del 1: Skattemoral under økonomiske krisetider

Vi vil i denne delen av oppgaven presentere resultater og funn fra analyse av sekundærdatamaterialet, innhentet fra WVS og OECD.

5.1 Test av hypotese 1

Tabell 1: Hypotese 1: Probit-modell

Fuske på skatten			Hovedanalyse	Hovedanalyse
			Koeffisienter	Marginaleffekter
Konstant	6210426	0,4913	-0,4165	
Alder			0,0074***	0,0028
Fødselsår			-0,0001***	-0,0000
Kvinne			0,1883***	0,0710
Gift			0,0706***	0,0267
Arbeid			-0,0159	-0,0060
Religion			0,0864***	0,0326
Tillit til parlamentet			-0,0040	-0,0015
Patriotisme			0,1409***	0,0532
Inntekt			-0,0131***	-0,0050
Krise	0,0171***	0,1948***	0,4720***	0,1781

Dummy for land inkludert	Nei	Ja	Ja
Dummy for wave inkludert	Nei		Ja
Pseudo R ²			0,0679
Prob > chi ²			0,0000
Antall observasjoner			50 520

Koeffisienten for krisetid er positiv og signifikant i probit-regresjonen, som indikerer at kortsiktig økning i arbeidsledighet fører til *høyere* skattemoral. Dette er ikke i tråd med forventningen om at økonomisk krise med kortsiktig økning i arbeidsledighet har negativ effekt på skattemoral: hypotese 1 forkastes (H1: *En økonomisk krise med en kortsiktig økning i arbeidsledighet har en negativ effekt på skattemoral*). Resultatet er overraskende med tanke på den metodiske likheten med deler av arbeidet til Heinemann (2011), der hypotesen om negativ sammenheng mellom kortsiktig økning i arbeidsledighet og skattemoral ble beholdt.

Individspesifikke kontrollvariabler er i tråd med det man skulle forvente og litteratur som Halla og Schneider (2008) og Heinemann (2011). Størrelsen på de marginale er også i tråd med Heinemann (2011), som er forventet basert på lik metodisk fremgangsmåte og lignende type datamateriale. Det er riktignok unntak for variablene *Tillit til parlamentet* og *Arbeid*, men disse er ikke signifikante. Variablene Religion og Patriotisme er de individspesifikke variablene som ser ut til å være best egnet til å predikere om et individ ikke fusker på skatten, med henholdsvis 2,26% og 5,32% større sannsynlighet for å mene at dette er uakseptabelt ved en marginal økning i hvor viktig religion er eller hvor patriotisk man er, for en person som er gjennomsnittlig med hensyn til disse karakteristikene.

Dette kan indikere at det er forhold som gir forventningsskjev estimator for krisetid. Problemet kan være bunnet i manglende data. Selv om datasettet har over 55 000 observasjoner, så er det store mengder manglende data for år-land kombinasjoner i datasettet fra WVS. Intervjuene gjennomføres kun i en håndfull land hvert år. Hvilke land som får dummy for krise beror med andre ord i stor grad på tilfeldighet: De største økningene i arbeidsledighet var i finanskrisen

2008. De land som WVS har data på i perioden etter finanskrisen, er de som faller innenfor definisjonen på krise i henhold til den metodiske definisjonen.

5.2 Robushetstest

Tabell 2: Hypotese 1: Robusthetstest

Fuske på skatten	Koeffisienter	Marginaleffekter
Konstant	-0,4687	
Alder	0,0073***	0,0027
Fødselsår	-0,0001**	-0,0000
Kvinne	0,1876***	0,0708
Gift	0,0733***	0,0277
Arbeid	-0,0218**	-0,0082
Religion	0,0865***	0,0327
Tillit til parlamentet	-0,0031	-0,0012
Patriotisme	0,1431***	0,0540
Inntekt	-0,0139***	-0,0053
Krise (top 15%)	0,4089***	0,1543
Dummy for land inkludert	Ja	
Dummy for wave inkludert	Ja	
Pseudo R ²	0.0663	
Prob > chi ²	0,000	
Antall observasjoner	50 520	

Utvider man definisjon på krisetid til de største 15 % kortsiktige økningene i arbeidsledighet, fører det til at flere land får dummy for krisetid. Effekten er noe mindre men fortsatt signifikant.

Tabell 3: Hypotese 1: Regresjonsanalyse med endring av dummy

Fuske på skatten	Koeffisienter	Marginaleffekter
Konstant	-0, 2954	
Alder	0,0075***	0,0028
Fødselsår	-0, 0001***	-0,0001
Kvinne	0,1926***	0,0727
Gift	0,0705***	0,0266
Arbeid	-0,0126	-0,0047
Religion	0,0831***	0,0314
Tillit til parlamentet	0,0012	0,0005
Patriotisme	0,1440***	0,0543
Inntekt	-0,0117***	-0,0044
ØktArbeidsledighet	-0,4856***	-0,1832
Dummy for land inkludert	Ja	
Dummy for wave inkludert	Ja	
Pseudo R ²	0.0709	
Prob > chi ²	0,000	
Antall observasjoner	50 520	

Dummy-variabelen Økt arbeidsledighet er topp 50% økninger i arbeidsledighet fra ett år til et annet, i det utvalget OECD-land som er inkludert i datasettet i årene 1999-2020. I datasettet hentet fra WVS har 40% av observasjonene verdi 1 for økt arbeidsledighet og de øvrige 60% 0. Koeffisienten har endret fortegn i forhold til Krise-variabelen fra regresjonsligningen i hovedanalysen. Variabelen er signifikant på 5%-nivå med p-verdi 0.000. Når dummy for økt arbeidsledighet er mer jevnt fordelt mellom 1 og 0. Koeffisienten Økt arbeidsledighet indikerer at økt arbeidsledighet øker sannsynligheten for lavere skattemoral.

6. Empirisk metode - Del 2: Holdninger til skatt & krisehåndtering under koronapandemien

I dette kapitlet vil vi redegjøre for den andre metodedelen. Vi vil her redegjøre hvordan vi har utformet og utført innsamlingen av primærdata gjennom en spørreundersøkelse.

Spørreundersøkelsen har til hensikt å undersøke folks holdninger i Norge under koronakrisen.

6.1 Valg av metode

Vi har benyttet oss av en deskriptiv forskningsdesign, i form av en spørreundersøkelse, for å samle inn data som grunnlag til å kunne støtte eller avkrefte hypotese 2, 3, 4, 5 og 6.

Spørreundersøkelsen er vedlagt oppgaven i appendiksen. En deskriptiv forskningsdesign gir mulighet til å beskrive en hendelse eller situasjon nøyaktig og teste hypoteser som kan forklare sammenhenger mellom ulike situasjoner og variabler (Jacobsen, 2015). Hensikten med spørreundersøkelsen er å undersøke folk sine holdninger til skattesystemet, det å betale skatt og myndighetenes tiltak under koronakrisen, samt tillit til regjeringen og Skatteetaten. Vi ønsker med dette å få innsikt i hvor høy skattemoral folk har under en pågående økonomisk krisetid, og hva folk sine holdninger til skattebetaling er i en økonomisk krise.

6.2 Populasjon og utvalg

Vi ønsket i utgangspunktet å undersøke et utvalg av den norske voksne befolkningen (>18 år). For å øke sannsynligheten for å avdekke forskjeller i holdningene til folk, ønsket vi naturlig et så stort utvalg som mulig. For å sikre et så stort og variert utvalg som mulig, var planen å sende ut mail, kontakte venner og familie, og å fysisk være til stede for å få folk til å svare på spørreundersøkelsen på blant annet Torgallmenningen i Bergen. Grunnet den pågående koronapandemien og forskjellige smitteverntiltak var det imidlertid ikke hensiktsmessig å samle inn svar på spørreundersøkelsen fysisk. Grunnet disse begrensninger valgte vi å distribuere spørreundersøkelsen hovedsakelig til studenter ved NHH per høstsemesteret 2020.

Vi fikk via NHH tilgang til e-postadresser til samtlige registrerte studenter, hvilket utgjorde totalt 3318 bachelor- og masterstudenter. Spørreundersøkelsen ble sendt ut til alle disse. Dette vurderte vi som den mest hensiktsmessige måten for å samle inn så mange svar som mulig, gitt situasjonen. Vi predikerer dermed at respondentene på spørreundersøkelsen i hovedsak vil utgjøre studenter i aldersspennet 20-30 år. Forskning har vist at studenter skiller seg fundamentalt fra et representativt utvalg ved vektleggingen av moralske motiver (Cappelen et al., 2015), og det vil dermed ikke være forsvarlig å generalisere resultatene fra spørreundersøkelsen til en større populasjon.

Vi tror imidlertid at dette vil utgjøre et veldig spennende utvalg for oppgaven. Det er svært interessant å finne ut hvordan holdninger til å betale skatt er blant studenter som har kunnskap om samfunn og økonomi. Majoriteten av disse skal innen ett eller et par år ut i arbeidslivet, og dermed begynne å betale blant annet inntektsskatt på inntekt fra fulltidsjobb. Vi mener at det vil være spennende å undersøke hvor tilbøyelig dette utvalget er til å betale/unndra skatt. NHH-studenter vil utgjøre en del av morgendagens skattebetalere, og det vil derfor være høyst relevant å undersøke holdningene til denne gruppen. Det kan mest sannsynlig også gi en indikasjon til holdningene blant økonomistudenter.

6.3 Spørreundersøkelsen

Innsamlingen av primærdata foretas gjennom en spørreundersøkelse med lukkede svar. Respondentene vil svare på identiske, elektroniske spørreundersøkelser.

Utformingen av spørreundersøkelsen kan være avgjørende for at respondenter skal fullføre undersøkelsen. Det er av stor betydning av spørreundersøkelsen fremstår som innbydende og oversiktlig, samt at den ikke er for tidkrevende for respondenten å svare på. Vi har derfor utarbeidet korte og konsise spørsmål og svaralternativer. Vi valgte videre å gjøre samtlige spørsmål obligatoriske, slik at det ikke var mulig å avslutte spørreundersøkelsen før man hadde svart på alt.

6.4 Personvern

Spørreundersøkelsen er ikke av en slik karakter at den trenger godkjenning fra Norsk Senter for Forskningsdata (NSD). Prosjektet trenger ikke å meldes hvis man kun behandler opplysninger som ikke på noen måte kan spores tilbake til en person (NSD, 2020). Dette innebærer “*a) ingen personer kan gjenkjennes ut fra svarene de gir, og b) man benytter en spørreskjemaleverandør som ikke lagrer IP-adresser eller andre nettidifikatorer*”. Vi vil ikke behandle noen slike opplysninger ved innsamling av svar til spørreundersøkelsen, og har slått av funksjonen for lagring av IP-adresse ved bruk av Qualtrics. Vi trenger dermed ikke å melde prosjektet til NSD, noe vi har fått bekreftet av NSD per 02.11.2020.

6.5 Måling av resultater

Vi har utformet svaralternativene i spørreundersøkelsen i Likert-skala. Denne type skala hjelper oss å måle holdninger ved hjelp av ulike svaralternativer, med ekstremverdier på endene. Vi mener at denne type skala vil måle respondentens holdninger og oppfatninger på en hensiktsmessig måte for å kunne besvare problemstillingen. Likert-skalaen er utformet på en slik måte at respondentene ut fra en skala på 1 til 5 kan fastsette i hvilken grad de er enig/uenig i det som presenteres (1 = helt uenig, 5 = helt enig). For de to spørsmålene knyttet til tillit er ekstremverdiene (1 = veldig lav, 5 = veldig høy). Fem svaralternativer muliggjør nyansering av holdningene til respondentene, samtidig som det gir mulighet til mer avanserte analyser sammenlignet med færre svaralternativer. Måling ved hjelp av Likert-skala er svært plasseffektivt og mange spørsmål kan stilles på liten plass (Jacobsen, 2015). Det gir også et oversiktlig og effektivt inntrykk av undersøkelsen.

6.6 Datainnsamling

Vi har benyttet oss av programmet Qualtrics for å utarbeide og gjennomføre spørreundersøkelsen. Spørreundersøkelsen er blitt sendt ut til 3318 bachelor- og masterstudenter ved NHH, samt ca 30 personer utenfor NHH, som består av venner, familie og bekjente. Vi har totalt mottatt 260 svar (svarprosent på 7.8 %). Dette utgjør en relativt lav svarprosent, men samtidig hadde respondentene ikke noen insentiver til å delta. Samtlige respondenter som påbegynte undersøkelsen fullførte også undersøkelsen, hvilket indikerer at vi ikke har noe frafall.

Grunnen til dette er mest sannsynlig at de som faktisk går inn på linken de har fått tilsendt og påbegynner spørreundersøkelsen faktisk har lyst til å bidra til studien. Når de deretter ser hvor kort spørreundersøkelsen er, og at alle spørsmål og påstander i tillegg er formulert veldig konsist, finnes det få insentiver til å ikke fullføre. Respondentene har i tillegg fått informasjon i mailen som ble sendt ut at spørreundersøkelsen kun tar to minutter å svare på, noe vi tror har bidratt til at det ikke er noe frafall.

6.7 Statistisk metode

Vi har samlet inn kvantitativ data knyttet til denne delen av metoden gjennom bruk av spørreundersøkelsen. Svarene fra spørreundersøkelsen har videre blitt analysert med hjelp av statistikkprogrammet STATA. For å belyse problemstillingen har vi i hovedsak benyttet oss av deskriptiv statistikk, frekvenstabeller og gjennomsnittsberegninger, dette for å danne oss en oversikt over fordelingen av resultatene fra spørreundersøkelsen. Deskriptiv statistikk av responsen på spørreundersøkelsen, som har til hensikt å studere svarfordelingen i datasettet, er presentert i del 7.1.

Vi ønsket også å teste noen av hypotesene ved å se på sammenhenger mellom to grupper. Hensikten med hypotesetesting er å finne statistisk signifikante sammenhenger for å kunne beholde nullhypotesene⁷, som vi mener er sanne, og forkaste de alternative hypotesene. Vi vil i analysen og hypotesetestingen benytte oss av et 95 % konfidensintervall, hvilket tilsier et signifikansnivå på 5 %. En p-verdi på under 0.05 vil tilsa at det er statistisk signifikante effekter. Dersom vi finner effekter med ikke-signifikante verdier, vil dette tilsa at det er sannsynlig at resultatet har oppstått ved tilfeldigheter. Det vil dermed heller ikke være mulig å beholde nullhypotesen vår. Samtlige variabler fra spørreundersøkelsen er ordinale variabler. Da mange tester og analyser ikke er hensiktsmessige å gjennomføre med svar på Likert-skala, har vi i noen av analysene valt å slå sammen nærliggende verdier på Likert-skalaen.

For å teste hypotese 2 og 3 har vi benyttet oss av Kruskal-Wallis test for å sammenligne to grupper. Kruskal-Wallis testene illustreres i Appendiks D. En slik test gjør det mulig å undersøke

---

⁷ Hypotese 1-6

hvorvidt det foreligger signifikante forskjeller mellom gruppene. Siden vi kun har benyttet oss av to grupper for hver test, kan man ved en signifikant verdi konkludere at det er signifikant forskjell mellom de to gruppene. Hvis man tester for forskjeller mellom fler enn to grupper trenger man ytterligere tester for å sjekke for hvilke spesifikke grupper det gjelder.

For å teste hypotese 4, 5 og 6 har vi benyttet oss av lineær regresjon. Disse tre hypotesene tester tilbøyelighet til å betale skatt mot forskjellige tiltak av koronakrisen, respektive påstand 1, 2 og 3, fra spørreundersøkelsen. Lineær regresjon er en metode for å finne sammenheng mellom en avhengig og en uavhengig variabel. Av regresjonsanalysen kan man blant annet lese hvorvidt det foreligger en signifikant sammenheng, forklaringsgrad ved modellen og hvordan den uavhengige variabelen påvirker den avhengige variabelen.

Modellen kan utledes slik:

$$y = a_0 + a_1 x$$

Der y er avhengig variabel, a_0 er konstantledd, a_1 er koeffisienten og x uavhengig variabel.

For å kunne benytte en lineær regresjon, og fremfor alt for å kunne stole på resultatene, må følgende forutsetninger oppfylles:

1. Linearitet
2. Residualene skal være normalfordelte.
3. Residualene skal være uavhengige.
4. Det må foreligge homoskedastisitet.
5. Forklaringsvariablene må ha en viss varians.
6. Det må være lav eller ingen samvariasjon mellom forklaringsvariablene.

Test av homoskedastisitet og normalfordelte restledd finnes i Appendiks G.

6.8 Reliabilitet og validitet

Denne delen vil ta seg av en vurdering av reliabilitet og validitet knyttet til spørreundersøkelsen. En spørreundersøkelsen gir ikke nødvendigvis troverdige svar, og det er derfor viktig å vurdere eventuelle svakheter.

6.8.1 Reliabilitet

Reliabilitet omhandler datamaterialets pålitelighet og i hvilken grad vi kan stole på resultatene, samt konsistens ved datamaterialet over tid. Høy reliabilitet innebærer at den innsamlede dataen i liten grad er påvirket av tilfeldige feil, og at gjentatte dataanalyser vil gi tilnærmet identiske resultater (Saunders & Lewis, 2012). Tilfeldige feil i utvalget kan være vanskelig å identifisere og vurdere, da det er flere omstendigheter og forhold som kan påvirke respondenten.

Det er flere faktorer som kan svekke reliabiliteten ved en studie og på den måten årsake pålitelighetsproblemer. Ved en spørreundersøkelsen kan det oppstå pålitelighetsproblemer knyttet til respondentens svar - respondentskjevhet og respondentfeil.

Respondentskjevhet kan oppstå dersom respondentene ønsker å fremstå på en annen måte enn virkeligheten. De kan gi svar som gjenspeiler hva de tror er de "rette svarene", heller enn deres faktiske holdninger. Majoriteten av spørsmålene i spørreundersøkelsen inkluderer spørsmål som kan oppfattes å være sensitive/private. Det er også noen av spørsmålene som har direkte rette og gale svar, siden man på noen av de blir spurt om holdning til å unndra skatt. Et svar som tilsier at man er helt enig i at det ikke er feil å unndra skatt, kan på den måten indikere at man er villig til å begå en potensielt straffbar kriminell handling. Det dreier seg imidlertid kun om holdninger til det å unndra skatt, og ikke hvorvidt man faktisk har gjort det eller tenkt å gjøre det. Likevel kan det være at respondentene svarer uærlig på denne type spørsmål, og at svarene dermed blir mindre pålitelige. I tillegg, siden spørreundersøkelsen ikke inkluderer svar som "jeg vil ikke svare/jeg vet ikke", så kan det være at respondentene har svart på noe som de egentlig ikke har så mye/noen kunnskap om. Dette kan også resultere i en skjevhet i respondentens svar.

Noe som også kan bidra til skjevhet, er at respondentene som velger å påbegynne spørreundersøkelsen, kan tenkes at har en noe høyere moral til å begynne med, ettersom de tatt et valg om å bidra uten å ha konkrete insentiver til å delta.

Respondentfeil kan oppstå dersom respondenten er påvirket av forskjellige faktorer, som for eksempel stress, tidspress eller dårlig konsentrasjon, under spørreundersøkelsen. For å minimere risikoen for denne type feil er spørreundersøkelsen utformet slik at respondenten kan gjennomføre spørreundersøkelsen på det tidspunkt respondenten selv ønsker. Spørreundersøkelsen er i tillegg utformet på en enkel og kort måte, og krever veldig lite tid fra respondenten for å gjennomføre (estimert tid er 2 minutter). Påstandene er utformet på en kort og konsis måte, slik at de skal være enkle å forstå og svare på.

6.8.2 Validitet

Validitet omhandler gyldighet og relevans ved datamaterialet, og hvor godt datamaterialet representerer det oppgaven prøver å belyse. Det deles i litteraturen inn i to kategorier: intern validitet og ekstern validitet. Intern validitet sier noe om undersøkelsen måler det som faktisk er hensikten. Ekstern validitet sier noe om i hvilken grad resultatene er representative for hele populasjonen.

For å sikre intern validitet i spørreundersøkelsen har spørsmålene blitt nøye utformet slik at de skal kunne besvare problemstillingen og avkrefte eller støtte hypotesene. Første steg har vært å utforme hypoteser som på en hensiktsmessig måte kan belyse problemstillingen. Spørsmålene er valgt med hensikt å kunne besvare problemstillingen. Vi har etterstrebet å ha tydelige spørsmål som er lett for respondenten å forstå og vurdere. Spørsmålene er konkrete i den forstand at man skal kunne måle en effekt eller en faktor på bakgrunn av ett spørsmål alene. Flere spørsmål for å måle en spesifikk faktor vil kunne gi et mer nyansert bilde av holdninger, men en lang spørreundersøkelse vil også gi en lavere fullføringsgrad. Spørsmålene er også utformet slik at det er tydelig at de måler holdninger og ikke konkrete handlinger. Ved spørsmål om tilbøyelighet til å betale skatt, er også spørsmålene utformet slik at man skal kunne sannsynliggjøre en større grad av differensiering i de oppgitte svarene. Noen av spørsmålene har derfor elementer av moralsk nøytralisering.

Ekstern validitet omhandler graden av overførbarhet eller generalisering av resultatene til andre sammenhenger og populasjoner. En forutsetning for høy ekstern validitet i kvantitative studier er et representativt utvalg av populasjonen. Antallet respondenter utgjør et mye begrenset utvalg av populasjonen, og heller ikke et representativt utvalg av den norske, voksne befolkningen. Med et utvalg begrenset til i hovedsak NHH-studenter i aldersspennet 20-30 år, mener vi at det ikke vil være mulig å generalisere resultatene til hele populasjonen. Det vil imidlertid kunne gi noen indikasjoner for deler av populasjonen.

Spørreundersøkelsen er gjort på et bestemt tidspunkt og siden vi ikke har gjort et tilsvarende undersøkelse *før* koronakrisen, egner denne seg ikke til analysere kausale sammenhenger mellom økonomisk krise og holdninger til å betale skatt. Spørreundersøkelsen egner seg likevel til å kaste lys på problemstillingen og noen viktige aspekter ved skattemoral. Spørreundersøkelsen inkluderer også spørsmål om krisehåndtering som er et viktig element som kan påvirke holdninger.

7. Empirisk analyse og funn - Del 2: Holdninger til skatt & krisehåndtering under koronapandemien

Denne delen av analysen vil først presentere deskriptiv statistikk av spørreundersøkelsen, for å gi en oversikt av respondentene og for å vurdere utvalgets representativitet. Vi vil deretter ta oss av testing av hypotese 2-6, før vi avslutningsvis oppsummerer resultatene fra studien.

7.1 Deskriptiv analyse - spørreundersøkelsen

7.1.1 Respondentene

Undersøkelsen ble påbegynt av totalt 260 respondenter, hvorav 260 respondenter fullførte undersøkelsen. Denne delen av oppgaven viser en oversikt over respondentenes demografiske egenskaper.

Tabell 4: Kjønn respondenter

Kjønn	Antall	Prosent
Mann	135	51,92
Kvinne	125	48,08
Annet	0	0,00
Total	260	100

Av de 260 respondentene som fullførte undersøkelsen er 48 % kvinner (n=125) og 52% menn (n=135). Fordelingen tilsier en at kjønnsfordelingen i utvalget er relativt representativt for populasjonen. SSB (2020) sine befolkningstall tilsier at omtrent 50,5 % av befolkningen per 1. Januar 2020 var menn, mens 49,5 % var kvinner.

Tabell 5: Alder respondenter

Alder	Antall	Prosent
18	3	1,15
19	15	5,77
20	16	6,15
21	20	7,69
22	27	10,38
23	44	16,92
24	47	18,08
25	37	14,23
26	12	4,62
27	15	5,77
28	8	3,08
29	2	0,77
30	2	0,77
31-58	12	4,62

Total	260	100
--------------	------------	------------

Hensikten var å samle inn så mange svar som mulig på spørreundersøkelsen. Antall respondenter ble totalt 260. Det er imidlertid hovedvekt av respondenter i aldersspennet 19-27 år. I aldersspennet 31-58 mottok vi totalt 12 svar, hvorav 1 respondent per følgende alder: 31, 32, 34, 38, 43, 50, 53, 54, 55 og 57 år, og 2 respondenter på 58 år. 35% av respondentene er enten 23 eller 24 år gammel. Som tidligere nevnt så forventet vi at majoriteten av respondentene ville være i aldersspennet 20-30 år. Vi observerer imidlertid nå i etterkant at det var veldig få respondenter i aldersspennet 28-30 år.

Tabell 6: Utdanning respondenter

Høyest oppnådd grad av utdanning	Antall	Prosent
Ingen utdanning	0	0,00
Grunnskolenivå	0	0,00
Videregående eller tilsvarende	82	31,54
Bachelorgrad	138	53,08
Mastergrad eller høyere	40	15,38
Total	260	100

Av de 260 respondentene hadde samtlige fullført videregående som lavest oppnådd grad av utdanning. Majoriteten av respondentene (53 %) hadde fullført en bachelorgrad. Graden av utdanning tilsvarer forventet respons og er logisk med tanke på at majoriteten av respondentene er studenter ved NHH.

Vi finner det ikke hensiktsmessig å foreta videre analysere på de demografiske faktorene hentet inn gjennom spørreundersøkelsen, da majoriteten av respondentene er innenfor samme aldersspenn og utdanningsnivå.

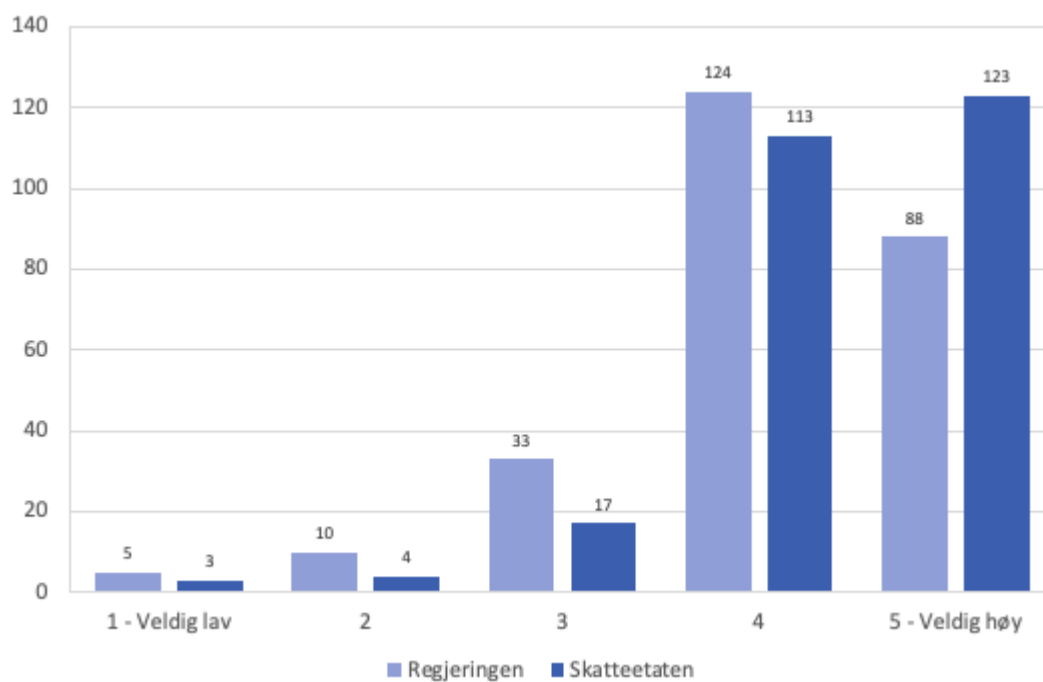
7.1.2 Kartlegging av holdninger

Følgende del presenterer deskriptiv statistikk over respondentenes svar på påstand 1-7 i spørreundersøkelsen, samt svar på et spørsmål om tillit til institusjoner. De to valgt institusjonene er regjeringen og Skatteetaten.

Tabell 7: Tillit til regjeringen og Skatteetaten

Institusjon	1 - Veldig lav	2	3	4	5 - Veldig høy	Total
Regjeringen	5 (1.92%)	10 (3.85%)	33 (12.69%)	124 (47.69%)	88 (33.85%)	260 (100%)
Skatteetaten	3 (1.15%)	4 (1.54%)	17 (6.54%)	113 (43.46%)	123 (47.31%)	260 (100%)

Figur 4: Tillit til regjeringen og Skatteetaten

Det fremkommer av tabell 7 at 47% av respondentene (n=123) har en veldig høy tillit til Skatteetaten. Tilsvarende tall for regjeringen av forholdsvis lavere, kun 33% av respondentene (n=88) svarte at de har veldig høy tillit til regjeringen. Samtidig svarte 1,92% av respondentene at de har veldig lav tillit til regjeringen, mens tilsvarende tall for Skatteetaten var 1,15% (n=3).

Tabell 8: Påstand 1

Regjeringens håndtering av koronapandemien har vært god.	Antall	Prosent
1 - Helt uenig	9	3.46
2	8	3.08
3	57	21.92
4	128	49.23
5 - Helt enig	58	22.31
Total	260	100

Av tabell 8, som summerer svarene på påstand 1, fremkommer det at 22 % er helt enige i at regjeringens håndtering av koronapandemien har vært god. 78 % av respondentene er helt uenige eller delvis uenige i at håndteringen har vært god.

Tabell 9: Påstand 2

Regjeringen har satt inn hensiktsmessige økonomiske tiltak for å imøtekomme koronapandemien.	Antall	Prosent
1 - Helt uenig	8	3.08
2	22	8.46
3	72	27.69
4	121	46.54
5 - Helt enig	37	14.23
Total	260	100

Av tabell 9 fremkommer det at 14% er enige i at regjeringen har satt inn hensiktsmessige økonomiske tiltak for å imøtekomme koronapandemien. Resterende 86% er helt eller delvis uenige i påstanden.

Tabell 10: Påstand 3

Krisepakken til bedrifter og selvstendig næringsdrivende representerer urettferdig fordeling av fellesskapets midler.	Antall	Prosent
1 - Helt uenig	21	8.08
2	91	35.00
3	98	37.69
4	38	14.62
5 - Helt enig	12	4.62
Total	260	100

Påstand 3 spør hvorvidt respondentene er enig eller uenig i hvorvidt krisepakken til bedrifter og selvstendig næringsdrivende representerer urettferdig fordeling av fellesskapets midler. Nesten 5% er enig i at det representerer en urettferdig fordeling, mens ca 95% er helt eller delvis uenig i påstanden. 8% av respondentene er helt uenig i at det representerer en urettferdig fordeling.

Tabell 11: Påstand 4

Det er greit å underrapportere inntekt eller rapportere ekstra fradrag hvis man er økonomisk rammet av koronapandemien.	Antall	Prosent
1 - Helt uenig	210	80.77
2	38	14.62
3	6	2.31
4	6	2.31
5 - Helt enig	0	0.00
Total	260	100

Tabell 11, som summerer svarene på påstand 4, viser at 100% av respondentene er helt eller delvis uenig i at det er greit å underrapportere inntekt eller rapportere ekstra fradrag hvis man er økonomisk rammet av koronapandemien. Med andre ord er det altså ingen av respondentene som mener at det å være økonomisk rammet av den pågående krisen er en forsvarlig grunn for skatteunndragelse. 81% av respondentene er videre helt uenig i at det er greit.

Tabell 12: Påstand 5

Ettersom koronapandemien har størst innvirkning på de svakerestilte i samfunnet, er det ekstra viktig å betale riktig skatt.	Antall	Prosent
1 - Helt uenig	5	1.92
2	13	5.00
3	45	17.31
4	87	33.46
5 - Helt enig	110	42.31
Total	260	100

42% av respondentene er helt enige i at siden koronapandemien har størst innvirkning på de svakerestilte i samfunnet, er det ekstra viktig å betale riktig skatt. 58% av respondentene er helt eller delvis uenige i påstanden.

Tabell 13: Påstand 6

Det er greit å av og til underrapportere inntekt eller rapportere fradrag man egentlig ikke har rett til, ettersom jeg ellers er en lovlydig borger.	Antall	Prosent
1 - Helt uenig	213	81.92
2	37	14.23
3	6	2.31
4	2	0.77
5 - Helt enig	2	0.77
Total	260	100

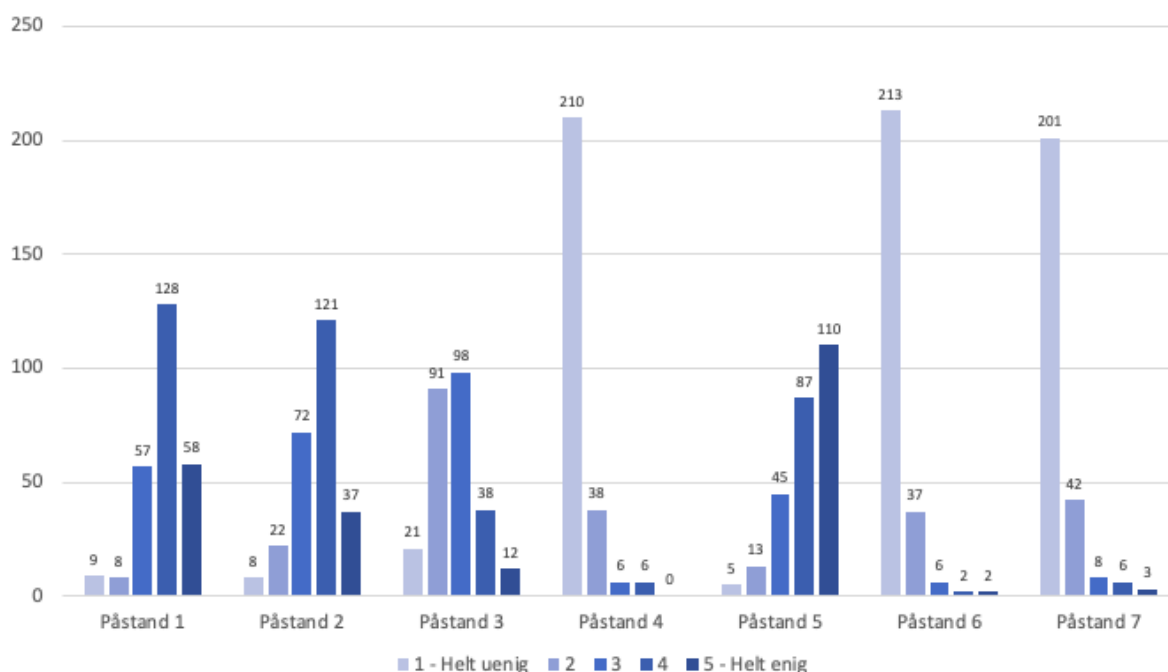
Det fremkommer av tabell 13 at 83% av respondentene er helt uenige i at det av og til er greit å underrapportere inntekt eller rapportere fradrag men egentlig ikke har rett til, hvis man ellers er en lovlydig borger. Kun 2 av respondentene var helt enig i at dette var greit.

Tabell 14: Påstand 7

Siden mange rike betaler uforholdsmessig lite skatt, så er det greit å av og til underrapportere skattegrunnlaget mitt.	Antall	Prosent
1 - Helt uenig	201	77.31
2	42	16.15
3	8	3.08
4	6	2.31
5 - Helt enig	3	1.15
Total	260	100

Av respondentene er 77 % helt uenig i at det er greit å av og til underrapportere skattegrunnlaget sitt, siden mange rike betaler uforholdsmessig lite skatt. 1,15 % av respondentene er helt enig i at det er greit. Samtidig som majoriteten av respondentene mener at det ikke er greit, var det flere respondenter som mente at det var greit med skatteunndragelse på påstand 7 enn på påstand 4 og 6. Påstanden om at rike betaler uforholdsmessig lite skatt virker å være en mer forsvarlig grunn til skatteunndragelse enn det at man er økonomisk rammet av koronapandemien eller at man til vanlig er en lovlydig borger.

Figur 5: Oppsummering av svar på påstand 1-7

P1: Regjeringen håndtering av koronapandemien har vært god.

P2: Regjeringen har satt inn hensiktsmessige økonomiske tiltak for å imøtekomme pandemien.

P3: Krisepakken til bedrifter og selvstendig næringsdrivende representerer urettferdig fordeling av fellesskapets midler.

P4: Det er greit å underrapportere inntekt eller rapportere ekstra fradrag hvis man er økonomisk rammet av koronapandemien.

P5: Ettersom koronapandemien har størst innvirkning på de svakerestilte i samfunnet, er det ekstra viktig å betale riktig skatt.

P6: Det er greit å av og til underrapportere inntekt eller rapportere fradrag man egentlig ikke har rett til, ettersom jeg ellers er en lovlydig borger.

P7: Siden mange rike betaler uforholdsmessig lite skatt, så er det greit å av og til underrapportere skattegrunnlaget mitt.

Figur 5 viser en oppsummering av respondentene sine svar på påstand 1-7 i spørreundersøkelsen. Figuren er ment til å gi en samlet og oversiktlig oppsummering av holdningene til respondentene.

7.2 Test av hypotese 2-6

Vi vil med hjelp av resultatene fra analyse av spørreundersøkelsen teste våre fem tilknyttede hypoteser.

7.2.1 Krisehåndtering og tillit

H2. De som mener at krisehåndtering under koronapandemien i 2020 fra myndighetenes side har vært god, har høyere tillit til myndighetene.

For å teste hypotese 2 har vi delt respondentene inn i to forskjellige grupper, avhengig av hva de har svart på spørsmålene om tillit til regjeringen respektive Skatteetaten.

Tabell 15: Hypotese 2: Grupper regjeringen

Gruppe	Antall	Beskrivelse
0	24	Har svart 1-3 på tillit til Skatteetaten
1	236	Har svart 4-5 på tillit til Skatteetaten

Vi har utført en Kruskal-Wallis test for å undersøke om det finnes en sammenheng mellom respondentenes tillit til regjeringen og hvorvidt de mener at krisehåndteringen under koronapandemien har vært god. Ved å gjennomføre testen finner vi signifikant forskjell mellom de to gruppene ($p=0.0001$). Respondentenes holdning til krisehåndtering er altså signifikant

forskjellig mellom de som har svart 1-3 på tillit til regjeringen, og de som har svart 4-5. Vi finner gjennom gjennomsnittsberegninger at gjennomsnittet for holdning til krisehåndtering i gruppe 0 er 2.98, mens den er 4.03 for de i gruppe 1 (Appendiks D). De med generelt lavere tillit til regjeringen mener også at krisehåndtering har vært mindre god, enn de som har høyere tillit til regjeringen.

Tabell 16: Hypotese 2: Grupper Skatteetaten

Gruppe	Antall	Beskrivelse
0	48	Har svart 1-3 på tillit til Regjeringen
1	212	Har svart 4-5 på tillit til Regjeringen

En Kruskal-Wallis test har blitt gjennomført for å undersøke om det finnes en sammenheng mellom respondentenes tillit til Skatteetaten og hvorvidt de mener at myndighetenes håndtering av koronapandemien har vært god. Vi fant en signifikant forskjell mellom de to gruppene ($p=0.0011$). Også her er det stor forskjell til holdning til krisehåndtering mellom de som har svart 1-3 på hvor høy tillit man har til Skatteetaten, og de som har svart 4-5. Gjennomsnittet for gruppe 0 er 3.08, mens det er 3.9 for gruppe 1.

Vi finner dermed signifikante forskjeller mellom de to gruppene, både for tillit til regjeringen og Skatteetaten. I tillegg observerer vi at de med høyere tillit til myndighetene også har et høyere gjennomsnitt for hvorvidt man opplever krisehåndteringen av koronapandemien 2020 som god. Vi kan på bakgrunn av dette si at de som mener krisehåndtering under koronapandemien i 2020 fra myndighetenes side har vært god, har høyere tillit til myndighetene. Vi finner dermed støtte for hypotese 2.

H3. De som mener de økonomiske tiltakene fra myndighetenes side under koronapandemien 2020 har vært hensiktsmessige, har høyere tillit til myndighetene.

Vi benytter oss av de samme gruppene som ved test av hypotese 2. En Kruskal-Wallis test har blitt gjennomført for å undersøke om det finnes en sammenheng mellom respondentenes tillit til myndighetene og hvorvidt de mener at de økonomiske tiltakene fra myndighetenes side under koronapandemien 2020 har vært hensiktsmessige. Vi fant signifikante forskjeller mellom de to

gruppene; ($p=0.0001$) for gruppene ved måling av tillit til regjeringen, respektive ($p=0.0003$) for gruppene ved måling av tillit til Skatteetaten.

Tabell 17: Hypotese 3: Gjennomsnitt påstand 2 og tillit til myndigheter

Gruppe	Tillit til regjeringen	Tillit til Skatteetaten
0	2.77	2.92
1	3.79	3.67

Tabell 17 viser gjennomsnittssvaret på påstand 2 for gruppe 0 respektive 1. Vi ser at de i gruppe 0, som har svart 1-3 på tillit til regjeringen, har et gjennomsnittssvar på 2.77 for hvorvidt de mener de økonomiske tiltakene fra myndighetenes side under koronapandemien har vært hensiktsmessige. Gruppe 0 når det gjelder tillit til Skatteetaten har i gjennomsnitt svart 2.92 på påstand. Vi ser generelt høyere tall for gruppe 1, de som har svart 4-5 på tillit til regjeringen respektive Skatteetaten. Her observerer vi et gjennomsnittssvar på påstand 2 for de som har høy tillit til regjeringen på 3.79. For de med høy tillit til Skatteetaten observerer vi et gjennomsnittlig svar på påstand 2 på 3.67. Gruppene som har høy tillit til regjeringen respektive høy tillit til Skatteetaten mener altså i større grad at de økonomiske tiltakene under koronapandemien har vært hensiktsmessige. Vi finner støtte for hypotese 3.

7.2.2 Krisehåndtering og tilbøyelighet til å betale skatt

H4. De som oppfatter at krisehåndtering fra myndighetene har vært god, har høyere tilbøyelighet til å betale skatt.

For å teste hypotese 4 har vi brukt en lineær regresjonsanalyse, for å prøve å finne sammenhenger mellom tilbøyelighet til å betale skatt, definert av påstand 4, 6 og 7, og oppfattelse av krisehåndtering, definert av påstand 1. For å kunne gjennomføre regresjonsanalyser på påstand 4, 6 og 7, gjorde vi om på dataen slik at hver respondent fikk en totalsum, basert på sine svar på disse påstandene. Hver respondent kunne dermed få en totalsum på minimum 3 og maksimum 15. Respondentene hadde imidlertid faktiske svar med totalsum som varierte mellom 3 og 13. 3 innebærer at man har svart "helt uenig", 1 på Likert-skalaen, på

samtligge tre spørsmål knyttet til tilbøyelighet til å unndra skatt. Avhengig variabel i regresjonen er påstand 1, mens uavhengig variabel er totalsummen av påstand 4, 6 og 7.

Tabell 18: Hypotese 4: Regresjonsanalyse

Total av p4,6,7	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
Påstand 1	-.1926768	.1078877	-1.79	0.075	-.4051294	0.197757
Konstant	4.58189	.425912	10.76	0.000	3.743184	5.420597
Number of obs	260					
R-squared	0.0122					
Adj. R-squared	0.0084					

Av tabell 18 ser vi at påstand 1 har en negativ koeffisient. Regresjonsanalysen indikerer at når tilbøyelighet til å unndra skatt øker (et høyere tall på Likert-skalaen, der 1=helt uenig i at unndragelse er greit), så har dette en negativ effekt på hvorvidt man opplever krisehåndteringen som god eller ikke. Effekten er imidlertid svak, men har en signifikant p-verdi på 0.075. Effekten er signifikant på 10 % nivå. Vi har en veldig lav forklaringskraft for regresjonen, på kun 1.22 %. Dette innebærer at påstand 4, 6 og 7 kun forklarer 1.22 % av variasjonen i påstand 1. Dette er imidlertid i tråd med forventningene, vi har ikke forventet at tilbøyelighet til å betale skatt skal forklare en stor del av respondentenes opplevelse av krisehåndteringen under koronapandemien.

Siden vi har satt en grense for signifikansnivå på 5 %, finner vi gjennom regresjonen ikke nok støtte til å kunne beholde hypotese 4. Hypotesen avkreftes derfor.

H5. De som mener de økonomiske tiltakene er hensiktsmessige, har høyere tilbøyelighet til å betale skatt.

For å teste hypotese 5 mente vi også at det var hensiktsmessig med en regresjonsanalyse. Regresjonen er utført for å undersøke om det finnes en sammenheng mellom tilbøyelighet til å betale skatt og hvorvidt man mener de økonomiske tiltakene er hensiktsmessige (påstand 2). Her har vi brukt samme totalsum av påstand 4, 6 og 7 for å måle tilbøyelighet til å betale skatt.

Tabell 19: Hypotese 5: Regresjonsanalyse

Total av p4,6,7	Coef.	Std. Err.	t	P> t 	[95% Conf. Interval]	
Påstand 2	-.0583499	.0360825	-1.62	0.107	-.1294037	.0127039
Konstant	3.828044	.1502958	25.47	0.000	3.532082	4.124007
Number of obs	260					
R-squared	0.0100					
Adj. R-squared	0.0062					

Vi kan lese av tabell 19 at påstand 2 har en negativ koeffisient. Effekten er svak og har en ikke signifikant p-verdi på 0.107. Det er altfor svake resultat til å konkludere med hvorvidt tilbøyelighet til å betale skatt har en effekt på hvorvidt man opplever de økonomiske tiltakene under koronapandemien som hensiktsmessige. Vi har dermed ikke nok grunnlag til å kunne beholde hypotese 5.

7.2.3 Opplevd rettferdighet og tilbøyelighet til å betale skatt

H6. De som mener fordelingseffektene av koronatiltak gir urettferdig fordeling har lavere tilbøyelighet til å betale skatt.

En lineær regresjon har også blitt brukt for å teste hypotese 6. Dette for å undersøke sammenhengen mellom tilbøyelighet til å betale skatt og hvorvidt man mener fordelingseffektene av koronatiltak gir en urettferdig fordeling. Definisjon og måling av tilbøyelighet til å betale skatt har blitt brukt på samme måte som ved testing av H4 og H5, med en totalsum av påstand 4, 6 og 7. Holdninger til fordelingseffektene av koronatiltak er undersøkt i spørreundersøkelsen gjennom påstand 3.

Tabell 20: Hypotese 6: Regresjonsanalyse

Total av p4,6,7	Coef.	Std. Err.	t	P> t 	[95% Conf. Interval]	
Påstand 3	.0636456	.0371047	1.72	0.087	-.0094211	.1367123
Konstant	2.482377	.1545536	16.06	0.000	2.17803	2.786724
Number of obs	260					
R-squared	0.0113					
Adj. R-squared	0.0074					

Av tabell 20 ser vi at påstand 3 har en positiv koeffisient med en p-verdi på 0.087, som er signifikant på en 10 %-nivå. Modellen viser en liten forklaringskraft på 1.13 %. Regresjonen gir ikke nok støtte til å kunne beholde hypotese 6.

8. Diskusjon

8.1 Oppsummering av resultater

Hypotse 1 må avkrefte på bakgrunn av probit-regresjonen. Resultatene indikerer at en økonomisk krise, definert som topp 5 % kortsiktig økning i arbeidsledighet de siste tre årene, har positiv innvirkning på holdninger til å betale skatt, ikke negativ som antatt i hypotese 1. En tilsvarende probit-regresjon, der man analyserer sammenhengen mellom økning i arbeidsledighet på mer generell basis indikerer riktignok det motsatte og er mer i tråd med hypotesen, men en generell økning i arbeidsledighet kan vanskelig sies å falle inn under begrepet økonomisk krise. Vi finner ikke nok støtte i den empiriske analysen til å kunne konkludere med at økonomiske kriser har en negativ effekt til holdninger til å betale skatt. Resultatene indikerer derimot at de største kortsiktige økningene i arbeidsledighet, som er sannsynlig at vil falle under krisetid, kan ha en positiv effekt for holdninger til å betale skatt.

Vi finner gjennom analysene av svarene på spørreundersøkelsen støtte for hypotese 2 og 3. Kruskal-Wallis testene gir grunnlag som indikerer at de som mener at krisehåndtering under koronapandemien i 2020 fra myndighetenes side har vært god, og de som mener de økonomiske tiltakene fra myndighetenes side under koronapandemien, har høyere tillit til myndigheter. Vi

finner en sammenheng mellom krisehåndteringen av koronapandemien og tillit til de to utvalgte myndighetene; regjeringen og Skatteetaten.

Hypotese 4, 5 og 6 er ikke signifikant på 5%-nivå. Hypotese 4 og 6 er imidlertid signifikant på 10 %-nivå. Vi finner dermed en viss støtte for hypotesene “de som oppfatter at krisehåndtering fra myndighetene har vært god, har høyere tilbøyelighet til å betale skatt” og “de som mener fordelingseffektene av koronatiltak gir urettferdig fordeling har lavere tilbøyelighet til å betale skatt”, selv om man ikke kan dra tydelige konklusjoner på bakgrunn av analysene.

Resultatene indikerer at det finnes en sammenheng mellom tillit til regjeringen og hvorvidt man oppfatter krisehåndteringen som god eller ikke. Høy tillit indikerer at man oppfatter krisehåndteringen som god. Mens respondenter med en generelt lavere tillit mener krisehåndteringen har vært mindre bra, enn de med høy tillit. Selv om resultatene ikke er signifikante på det valgte signifikansnivået for oppgaven, så indikerer funnene at det kan finnes en sammenheng mellom tilbøyelighet til å betale skatt og oppfattelsen av krisehåndteringen.

8.2 Diskusjon

Vi vil i denne delen av oppgaven dra nytte av resultatene presentert i del 7, for å besvare oppgavens overordnede problemstilling “*Hvordan påvirker økonomiske kriser folk sine holdninger til å betale skatt?*” og forskningsspørsmålet “*Hva er sammenhengen mellom krisehåndtering og folks holdninger til å betale skatt?*”.

8.2.1 Økonomisk krise og tilbøyelighet til å betale skatt

Funnene fra analysen av sekundærdatomaterialet indikerer at en økonomisk krise med kortsiktig økning i arbeidsledighet gir større sannsynlighet for bedre holdninger til skatteetterlevelse. Resultatene er dermed ikke det som vi forventet på bakgrunn av tidligere forskning på sammenhengen mellom skattemoral og økonomiske kriser (Heinemann, 2011; Martinez-Vazquez & Torgler, 2009; Lesnik et al., 2014; Richardson et al., 2015; Skatteetaten, 2020). Våre analyser er riktignok ikke direkte sammenlignbare med all annen forskning på skattemoral og økonomiske kriser, med unntak av studien gjort av Heinemann (2011). Analysene våre er metodisk like med deler av arbeidet til Heinemann, men analyserer et annet tidsrom (våre data er

i tidsrommet 1999-2020, mens Heinemann har data fra 1981 og 2003). Effekten av individspesifikke faktorer viser svært like tall som Heinemann (2011) fant, selv om to av disse variablene ikke var signifikante i våre analyser. At kvinner, gifte, religiøse, og patriotiske mennesker har høyere sannsynlighet for å ha høyere skattemoral, stemmer overens med annen litteratur på området (Jackson & Milliron, 1986; Gilligan & Richardson, 2005; Torgler & Schaltegger, 2005; Williams & Krasniqi, 2017). Våre analyser viste riktignok motsatt fortegn for variabelen for økonomisk krise i forhold til Heineemanns analyser, noe som gjør at vi må trekke andre konklusjoner, og forkaste hypotesen om at økonomisk krise med kortsiktig økning i arbeidsledighet har negativ effekt på tilbøyelighet til å betale skatt.

Det finnes elementer ved en krise som kan øke solidariteten hos folk (Cappelen et al., 2020), noe som påvirker den generelle moralen positivt. Cappelen et al. (2020), fant at koronakrisen økte amerikanernes moral, og mente videre at disse funnene kunne være overførbare til Norge. At krisetid øker en generell "moral", trenger dermed ikke være så overraskende, og det kan tenkes at også skattemoral øker ved en økonomisk krise. Funnene våre støtter en slik hypotese. Det kan derfor virke som normer på kort sikt kan ansees som eksogent gitt, og at normer og holdninger til skatt ikke eroderer på kort sikt. Det indikerer også at et "sjokk", eller en unntakstilstand i samfunnet, kan påvirke individer psykologisk på en slik måte at man får bedre samhold og moral med hensyn til forpliktelse overfor fellesskapet.

Som det fremkommer i *Begrepsavklaring* (1.3), så er det ikke målbare krav til hva som kan omtales som en "økonomisk krise". Case-studier på økonomisk krisetid og skattemoral vil gjerne ikke være sammenlignbart med en slik analyse vi har gjort. Dette er fordi flere av disse studiene ser på land som over lengre tid har forverring i økonomiske forhold (Slemrod, 2003; Martinez-Vazquez og Torgler, 2009), som for eksempel Hellas etter finanskrisen. Vi mener det er viktig å skille mellom kortsiktige "sjokk" sin effekt på holdninger til å betale skatt og generell forverring av økonomiske forhold sin effekt på holdninger til å betale skatt. Robusthetstesten der man analyserer effekten av de 50 % største økninger i arbeidsledighet, istedenfor de 5% største økningene i arbeidsledighet, viser at økning i arbeidsledighet har negativ effekt på skattemoral. Resultatene våre er dermed ikke inkonsistente med de studier som viser at forverrede

økonomiske forhold har negativ effekt på individers skattemoral. Resultatene indikerer at sjokket ved en økonomisk krise i seg selv ikke har negativ effekt på skattemoral, men positiv effekt.

Antakelsen om at økonomiske kriser kan føre til lavere tilbøyelighet til å betale skatt, fordi myndigheter kan oppfattes som delvis ansvarlig for økonomisk krise, kan heller ikke støttes på bakgrunn av resultatene. Hvis økonomisk krise i datamaterialet førte til lavere tillit til myndighetene, så har dette likevel ikke påvirket holdninger til skattebetaling i krisetid tilstrekkelig til å gi utslag i våre analyser. De største økningene i arbeidsledighet i perioden vi undersøker er fra tiden etter finanskrisen 2008. Finanskrisen var en systemisk krise, dette innebærer at krisen var utløst av forhold ved det finansielle systemet (Kotz, 2009). Krisen førte til lavere tillit til finansielle institusjoner og myndigheter (Uslaner, 2010). Blant amerikanere var det også oppfatning om at krisepakker først og fremst kom rike forretningsfolk til gode (Uslaner, 2010). Resultatene må dermed sies å være på tross av at tilliten ble svekket i kjølvannet av finanskrisen. I så fall må det være egenskaper ved krisetid som dominerer effekten lavere tillit har på holdninger til skattebetaling. Det er ikke gitt at alle typer økonomiske kriser påvirker holdninger til skatteetterlevelse likt. Koronakrisen er av en annen natur og det er ikke grunn til å tro at denne krisen svekker tillit til institusjoner i like stor grad som finanskrisen i 2008.

8.2.2 Tillit til myndigheter og holdning til krisehåndtering under koronapandemien

Respondentene i spørreundersøkelsen har generelt høy tillit til begge institusjonene, men høyere tillit til Skatteetaten enn til regjeringen. Dette er mest sannsynlig noe som kan forklares ved at regjeringen generelt er mer politisk eksponert, og dermed lettere å kritisere. Begge to utgjør imidlertid to viktige samfunnsfunksjoner og velkjente institusjoner i Norge, og tilliten til disse har en påvirkning på skattemoral.

Ettersom tillit påvirker skattemoral, har vi undersøkt forhold som kan påvirke tilliten til institusjonene i negativ eller positiv retning. Som forventet mener de som har høy tillit til institusjonene at krisehåndteringen har vært god. Hvorvidt man synes regjeringens håndtering av koronapandemien har vært god, har en sterkere sammenheng med respondentenes oppgitte tillit til regjeringen enn deres oppgitte tillit til Skatteetaten. Det samme gjelder om hvorvidt man

synes at tiltakene fra myndighetene har vært hensiktsmessige. Også her er det signifikante sammenhenger, med både tillit til regjeringen og Skatteetaten.

Selv om forskning viser en tydelig sammenheng mellom tillit til myndigheter og skattemoral (Torgler & Schneider, 2005), så er det ikke klart hvordan disse psykologiske mekanismene fungerer og hvorfor tillit til institusjoner og myndigheter virker å være så viktig for skattemoral. Jimenez og Iyer (2016) finner at tillit til myndigheter er indirekte knyttet til skatteetterlevelse gjennom oppfattet rettferdighet. Utfallet av spørreundersøkelsen tilsier også at høy tillit har en sammenheng med lav aksept for skatteunndragelse (Appendix F). Dette er i tråd med tidligere forskning, som viser at tillit til myndigheter har signifikant påvirkning på beslutninger om skatteetterlevelse (Jimenez & Iyer, 2016; Güzel et al., 2019).

Det kan tenkes at det i større grad er tillit som påvirker hvorvidt man opplever krisehåndteringen som god eller ikke enn motsatt, på samme måte som det er tillit som påvirker oppfattet rettferdighet. Det er likevel nærliggende å anta at hvis individers oppfattelse av håndteringen er dårlig, så vil dette kunne svekke tillit til myndigheter, som igjen kan ha negativ innvirkning på skattemoral. I så fall vil krisehåndtering hovedsakelig kunne ha en negativ innvirkning på tillit til myndighetene og skattemoral gjennom at generell tillit til myndigheter svekkes. Hypotesen om at de som mener håndtering av krisen har vært god har høyere tilbøyelighet til å betale skatt, var riktignok ikke signifikant på 5 %-nivå, men var signifikant på 10 %-nivå. Tilbøyelighet til å betale skatt har lavere korrelasjon enn tillit til myndighetene, med oppfattet krisehåndtering. Utfra modellen presentert i Figur 3⁸, er dette resultater man kan forvente, da antakelsene våre er at krisehåndtering har indirekte påvirkning på tilbøyelighet til å betale skatt gjennom tillit til myndigheter og oppfattet rettferdighet. Kausale effekter har vi ikke kunne påvise med spørreundersøkelsen og metodene, men resultatene indikerer heller ikke at modellen må være feil.

8.2.3 Oppfattet rettferdighet

I tidligere litteratur har etterlevelse blitt fremstilt som en funksjon av tillit, mens Jimenez og Iyers modell (2016) antar oppfattet rettferdighet som en funksjon av tillit. Dette er i tråd med

---

⁸ Kapittel 3 - Utforming av hypoteser

Trust Primacy Model, som antar at tillit utvikles raskt og at tillit påvirker oppfattelsen av verden (Holtz, 2013). At tillit til myndighetene påvirker oppfattet rettferdighet, mer enn motsatt, er svært sannsynlig. Vi finner en sammenheng mellom tillit og rettferdighet fra korrelasjonstabellen i Appendiks F. Tillit til myndigheter har en negativ innvirkning på hvorvidt man opplever krisepakken under koronakrisen som urettferdige. På skalaen 1-5, indikerer 1 at man er helt uenig i at krisepakken er urettferdige, mens et høyere tall indikerer at man er mer enig i at de faktisk er urettferdige. En negativ korrelasjon vil dermed innebære at respondenter med høyere tillit til myndigheter i høyere grad mener at krisepakken til bedrifter under koronakrisen er rettferdige. Noe som også er i tråd med tidligere forskning, som tilsier at det er en positiv signifikant sammenheng mellom tillit til myndigheter og oppfattelse av skatterettferdighet (Jimenez & Iyer, 2016; Güzel et al., 2019).

At rettferdighet er viktig reflekteres gjennom samfunnsdebatten, der noen tar til ordet for at bedrifter som mottar støtte i den økonomiske nedgangstiden ikke skal kunne ta ut utbytte i perioden (Solli, 2020). Dette kan være for at det kan oppfattes som urettferdig at kapitaleiere “beriker” seg på skattepenger som er ment for å redde arbeidsplasser og holde bedrifter fra å gå konkurs. Selv om det finnes funn i litteraturen som indikerer at rettferdighet er sentralt med hensyn til tilbøyelighet til å betale skatt, så har ikke vi sterke nok resultater til å kunne trekke tydelige konklusjoner med hensyn til oppfattet rettferdighet om fordeling av krisepakke og tilbøyelighet til å betale skatt: hypotese 6 er ikke signifikant på 5 %-nivå, men på 10%-nivå. Selv om signifikansnivået ikke er innenfor kritisk grense, så er det grunn til å tro at rettferdighet påvirker tilbøyelighet til å betale skatt, fordi dette er konsistent med litteraturen om rettferdighet i skattemoral. Vi kan derimot ikke konkludere om dette har sammenheng med de avgjørelser som er blitt tatt fra myndighetenes side, eller om det er et resultat av allerede eksisterende tillit til institusjonen.

9. Konklusjon

9.1 Konklusjon

Hensikten med denne oppgaven var å undersøke sammenhengen mellom økonomiske kriser og skattemoral. Ved bruk av en økonometrisk modell finner vi indikasjoner om kausale effekter økonomiske kriser har på skattemoral. Videre finner vi, ved hjelp av en spørreundersøkelse, indikasjoner på sammenhengen mellom tillit til myndigheter, henholdsvis Skatteetaten og regjeringen, krisehåndtering og tilbøyelighet til å betale skatt.

Ved å angi krise som største 5 % årlig økning i arbeidsledighet og tre år etter dette, i OECD-land, og spørsmålet om *det kan forsvares å fuske på skatten*, som blir stilt i World Values Surveys spørreundersøkelse som brukes som indikasjon på folk sine holdninger til å betale skatt, finner vi at økonomisk krise gir økt sannsynlighet for bedre holdninger til å betale skatt. Implikasjonen er at skattemoralen blir bedre ved kortsiktige sjokk i økonomien, her målt ved kortsiktige økninger i arbeidsledighet. Funnene er overraskende av flere grunner. For det første fordi en økonomisk krise gjerne medfører økt arbeidsledighet, fall i produksjon og i visse tilfeller fall i BNP. Med dette som bakgrunn kan man anta økte insentiver til å delta i skyggeøkonomi, en inntektseffekt på holdninger til å betale skatt, lavere tillit til myndigheter og en revurdering av personlig normativ posisjon, grunnet forverring i miljøet og opplevelse av å være i krisetid. Disse forholdene peker mot dårligere skattemoral i krisetid. For det andre viser tidligere forskning, med bruk av en lignende økonometrisk modell, at skattemoral påvirkes negativt i krisetid (Heinemann, 2011). I tillegg har Skatteetaten har også funnet økt aksept for skatteunndragelser i krisetid i Norge. Det finnes riktignok indikasjoner på at en økonomisk krise kan øke solidariteten blant folk, noe som i sin tur øker den generelle moralen (Cappelen et al., 2020). Våre funn indikerer at dette også gjelder for skattemoral. Resultatene fra spørreundersøkelsen, som viser at NHH-studenter har høy generell tillit til myndigheter og lav aksept for skatteunndragelser, til tross for at krisetiden har vart i flere måneder, støtter også funnet.

Bakgrunn for spørreundersøkelsen var å finne nærmere hvilken rolle myndigheter og krisehåndtering har med hensyn til tilbøyelighet til å betale skatt. Ettersom at tillit til

myndigheter er en viktig komponent for skattemoral, ville vi teste om også krisetid kan ha en sammenheng med tilbøyelighet til å betale skatt i krisetid. I så fall vil krisehåndtering kunne være en komponent i en normkonstruksjon som viser hva som bestemmer tilbøyelighet til å betale skatt. Med utgangspunkt i Jimenez og Iyer (2016) sin modell for sosiale normer og tilbøyelighet til å betale skatt, foreslår vi at krisehåndtering kan være indirekte knyttet til tilbøyelighet til å betale skatt gjennom tillit til myndigheter og oppfattet rettferdighet. Metoden som er brukt egner seg ikke til å påvise kausale sammenhenger. På grunn av signifikansnivå på 10%, heller enn 5%, kan vi ikke trekke klare konklusjoner med hensyn til krisehåndterings innvirkning på tilbøyelighet til å betale skatt, vi mener likevel at korrelasjonene indikerer at krisehåndtering kan være en komponent som påvirker holdninger til å betale skatt under en økonomisk krise. Det grunn til å tro at rettferdighet påvirker tilbøyelighet til å betale skatt, selv om signifikansnivået mellom spørsmål om fordeling av krisepakke og tilbøyelighet til å betale skatt kun er på 10 % nivå, fordi dette er konsistent med litteraturen om rettferdighet i skattemoral. Vi kan derimot ikke konkludere om dette har sammenheng med de avgjørelser som er blitt tatt fra myndighetenes side, eller om det er et resultat av allerede eksisterende tillit til institusjonen.

9.2 Forslag til videre forskning

Hypotesen knyttet til krisehåndterings påvirkning på skattemoral, bygger på antakelser om kausalitet. Å studere videre krisehåndtering og innvirkning på skattemoral, for eksempel gjennom en SEM-analyse, vil kunne gi indikasjoner om eventuell kausalitet og om krisehåndtering har innvirkning på skattemoral. Forskning på hvordan tillit har blitt påvirket av korona-krisen vil også være interessant. Til dette formålet vil det også være mulig å bruke WVS spørsmål. Hvis man har data på tillit til myndigheter før og under krisen, vil case-studier om hvordan tillit påvirkes av krisehåndtering være interessant og man kan sammenligne ulike land og tilnærminger. Med hensyn til kausalitet mellom økonomisk krise, flere studier på dette temaet kunne styrke eller svekke våre konklusjoner. Det er fortsatt usikkerhet knyttet til dette temaet og det er et området der det trengs mer forskning.

Bibliografi

Allingham, M. G., & Sandmo, A. (1972). Income tax evasion: A theoretical analysis. *Journal of public economics*, 1(3-4), 323-338.

Alm, J., McClelland, G. H., & Schulze, W. D. (1992). Why do people pay taxes?. *Journal of public Economics*, 48(1), 21-38.

Alm, J., Jackson, B., & McKee, M. (2004). The Effects of Communication Among Taxpayers on Compliance. *Georgia State University*.

Alm, J. (2012). Measuring, explaining, and controlling tax evasion: lessons from theory, experiments, and field studies. *International tax and public finance*, 19(1), 54-77.

Ariel, B. (2012). Deterrence and moral persuasion effects on corporate tax compliance: findings from a randomized controlled trial. *Criminology*, 50(1), 27-69.

Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2010). Social psychology 7th Ed. *New Jersey: Upper Saddle River*.

Ay, H., & Uçar, Ö. (2017). History of Turkey's Economic Crises: The Evolution of the Economic. In *Handbook of Research on Global Enterprise Operations and Opportunities* (pp. 318-332). IGI Global.

Bitzenis, A., & Vlachos, V. (2018). Tax morale in times of economic depression: The case of Greece. In *Advances in Taxation*. Emerald Publishing Limited.

Bobek, D., Roberts, R., & Sweeney, J. (2007). The social norms of tax compliance: Evidence from Australia, Singapore, and the United States. *Journal of Business Ethics*, 64(6), 49-64.

Bobek, D. D., Hageman, A. M., & Kelliher, C. F. (2013). Analyzing the role of social norms in tax compliance behavior. *Journal of Business Ethics*, 115(3), 451-468.

Bordignon, M. 1993. 'A Fairness Approach to Income Tax Evasion.' *Journal of Public Economics* 52 (3): 345-62.

Bott, K. M., Cappelen, A. W., Sørensen, E. Ø., & Tungodden, B. (2020). You've got mail: A randomized field experiment on tax evasion. *Management Science*, 66(7), 2801-2819.

Bradley, C. F. (1994). An Empirical Investigation of Factors Affecting Corporate Tax Compliance Behavior. *Dissertation*, The University of Alabama, USA, pp. 1-121

Bratsberg, B., Markussen, S., Røed, K., Raaum, O., Vigtel, T., & Eielsen, G. (2020). Den økte arbeidsledigheten rammer bredt, men skjevt. Hentet fra <https://www.frisch.uio.no/om-oss/Nyheter/pdf/oppsummering.pdf>

Bratsberg, B., Markussen, S., Røed, K., Raaum, O., Vigtel, T., & Eielsen, G. (2020). Hvem tar støytet? Arbeidsmarkedet under Korona-krisen. Hentet fra <https://www.frisch.uio.no/om-oss/Nyheter/pdf/rapportdagpengesoknader.pdf>

Brondolo, J. (2009). *Collecting taxes during an economic crisis: challenges and policy options* (No. 2009-2017). International Monetary Fund.

Campello, M., Graham, J. R., & Harvey, C. R. (2010). The real effects of financial constraints: Evidence from a financial crisis. *Journal of financial Economics*, 97(3), 470-487.

Campello, M., Giambona, E., Graham, J. R., & Harvey, C. R. (2011). Liquidity management and corporate investment during a financial crisis. *The Review of Financial Studies*, 24(6), 1944-1979.

Cappelen, A. W., Falch, R., Sørensen, E. Ø., & Tungodden, B. (2020). Solidarity and fairness in times of crisis. *NHH Dept. of Economics Discussion Paper*, (06).

Cappelen, A. W., Nygaard, K., Sørensen, E. Ø., & Tungodden, B. (2015). Social preferences in the lab: A comparison of students and a representative population. *The Scandinavian Journal of Economics*, 117(4), 1306-1326.

Christensen, A. L., Wehrich, S. G., & Newman, M. G. (1994). The impact of education on perceptions of tax fairness. *Advances in Taxation*, 6, 63-94.

Christensen, A.L. & Wehrich, S.G. 1996, 'Tax fairness: Different roles, different perspectives', *Advances in Taxation*, vol. 8, pp 27-61.

Cialdini, R. B., & Trost, M. R. (1998). Social influence: Social norms, conformity and compliance.

Doerrenberg, P., & Peichl, A. (2013). Progressive taxation and tax morale. *Public Choice*, 155(3-4), 293-316.

Eberl, D. (2003). *Vertrauen und Management*. Stuttgart: Schaeffer-Poeschel.

Etzioni, A. (1986). Tax evasion and perceptions of tax fairness: A Research Note, *The Journal of Applied Behavioral Science*, 22: 177-185.

European Commission. (2017). European Semester Thematic Factsheet: Curbing Aggressive Tax Planning. Hentet fra https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_curbing-agressive-tax-planning_en_0.pdf

- Feld, L. P., & Frey, B. S. (2002). Trust breeds trust: How taxpayers are treated. *Economics of governance*, 3(2), 87-99.
- Feld, L. P., & Schneider, F. (2010). Survey on the shadow economy and undeclared earnings in OECD countries. *German Economic Review*, 11(2), 109-149.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1977). Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research.
- Franzoni, L. A. (1998). Tax evasion and tax compliance. *Available at SSRN 137430*.
- Frey, B. S., & Torgler, B. (2007). Tax morale and conditional cooperation. *Journal of comparative economics*, 35(1), 136-159.
- Gangl, K., Torgler, B., Kirchler, E., & Hofmann, E. (2014). Effects of supervision on tax compliance: Evidence from a field experiment in Austria. *Economics Letters*, 123(3), 378-382.
- Gerbing, M.D. 1988, 'An empirical study of taxpayer perceptions of fairness', Unpublished PhD Thesis, University of Texas.
- Gilligan, G., & Richardson, G. (2005). Perceptions of tax fairness and tax compliance in Australia and Hong Kong-a preliminary study. *Journal of financial crime*, 12(4), 331-343.
- Güzel, S. A., Özer, G., & Özcan, M. (2019). The effect of the variables of tax justice perception and trust in government on tax compliance: The case of Turkey. *Journal of behavioral and experimental economics*, 78, 80-86.
- Halla, M., & Schneider, F. (2005). *Taxes and Benefits: Two Distinct Options to Cheat on the Stole?*. Discussion Paper.
- Hammar, H., Jagers, S. C., & Nordblom, K. (2009). Perceived tax evasion and the importance of trust. *The Journal of Socio-Economics*, 38(2), 238-245.
- Hasseldine, J., Hite, P., James, S., & Toumi, M. (2007). Persuasive communications: Tax compliance enforcement strategies for sole proprietors. *Contemporary Accounting Research*, 24(1), 171-194.
- Heinemann, F. (2011). Economic crisis and morale. *European Journal of Law and Economics*, 32(1), 35-49.
- Heinemann, F. (2010). Economic crisis and morale. *European Journal of Law and Economics*, 1-15.
- Heinemann, F., & Kocher, M. G. (2010). *Tax compliance under tax regime changes* (Munich discussion paper 2010-17).

Henderson, B. C., & Kaplan, S. E. (2005). An examination of the role of ethics in tax compliance decisions. *Journal of the American Taxation Association*, 27(1), 39-72.

Holtz, B. (2013). Trust primacy: A model of the reciprocal relations between trust and perceived justice. *Journal of Management*, 39(7), 1891-1923.

Inglehart, R., C. Haerpfer, A. Moreno, C. Welzel, K. Kizilova, J. Diez-Medrano, M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen et al. (eds.). 2014. World Values Survey: Round Four - Country-Pooled Datafile Version: www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV4.jsp. Madrid: JD Systems Institute.

Inglehart, R., C. Haerpfer, A. Moreno, C. Welzel, K. Kizilova, J. Diez-Medrano, M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen et al. (eds.). 2014. World Values Survey: Round Five - Country-Pooled Datafile 2005-2008. Madrid: JD Systems Institute. Version:<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV5.jsp>.

Inglehart, R., C. Haerpfer, A. Moreno, C. Welzel, K. Kizilova, J. Diez-Medrano, M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen et al. (eds.). 2014. World Values Survey: Round Six - Country-Pooled Datafile 2010-2014. Madrid: JD Systems Institute. Version:<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp>.

Inglehart, R., C. Haerpfer, A. Moreno, C. Welzel, K. Kizilova, J. Diez-Medrano, M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen et al. (eds.). 2014. World Values Survey: Round Seven - Country-Pooled Datafile 2017-2021. Madrid: JD Systems Institute. Version:<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>.

Jackson, W., & Milliron, J. (1986). Why People Pay Taxes?: Tax Compliance and Enforcement.

Jackson, B. R., & Milliron, V. C. (1986). Tax compliance research: Findings, problems, and prospects. *Journal of accounting literature*, 5(1), 125-165.

Jacobsen, D. I. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (3. utg.) Oslo: Cappelen Damm.

Jimenez, P., & Iyer, G. S. (2016). Tax compliance in a social setting: The influence of social norms, trust in government, and perceived fairness on taxpayer compliance. *Advances in accounting*, 34, 17-26.

Kallgren, C. A., Reno, R. R., & Cialdini, R. B. (2000). A focus theory of normative conduct: When norms do and do not affect behavior. *Personality and social psychology bulletin*, 26(8), 1002-1012.

Kaplanoglou, G., & Rapanos, V. T. (2015). Why do people evade taxes? New experimental evidence from Greece. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 56, 21-32.

Kaplanoglou, G., Rapanos, V. T., & Daskalakis, N. (2016). Tax compliance behaviour during the crisis: the case of Greek SMEs. *European Journal of Law and Economics*, 42(3), 405-444.

Kirchler, E., Muehlbacher, S., Kastlunger, B., & Wahl, I. (2007). Why pay taxes? A review of tax compliance decisions. *International Studies Program, Working Paper*, 7, 30.

Kirchler, E., Hoelzl, E., & Wahl, I. (2008). Enforced versus voluntary tax compliance: The “slippery slope” framework. *Journal of Economic Psychology*, 29(2), 210-225.

Kleven, H. J., Knudsen, M. B., Kreiner, C. T., Pedersen, S., & Saez, E. (2011). Unwilling or unable to cheat? Evidence from a tax audit experiment in Denmark. *Econometrica*, 79(3), 651-692.

Kogler, C., Batrancea, L., Nichita, A., Pantya, J., Belianin, A., & Kirchler, E. (2013). Trust and power as determinants of tax compliance: Testing the assumptions of the slippery slope framework in Austria, Hungary, Romania and Russia. *Journal of Economic Psychology*, 34, 169-180.

Kotz, D. M. (2009). The financial and economic crisis of 2008: A systemic crisis of neoliberal capitalism. *Review of radical political economics*, 41(3), 305-317.

Kostritsa, M., & Sittler, I. (2017). The Impact of Social Norms, Trust, and Fairness on Voluntary Tax Compliance in Austria. *Management (18544223)*, 12(4).

Lesnik, T., Kracun, D., & Jagric, T. (2014). Recession and tax compliance—the case of Slovenia. *Engineering Economics*, 25(2), 130-140.

Lindbeck, A. (1995). Welfare state disincentives with endogenous habits and norms. *The Scandinavian Journal of Economics*, 477-494.

Luttmer, E. F., & Singhal, M. (2014). Tax morale. *Journal of economic perspectives*, 28(4), 149-68.

Martinez-Vazquez, J., & Torgler, B. (2009). The evolution of tax morale in modern Spain. *Journal of Economic Issues*, 43(1), 1–28.

Mazur, M., Dang, M., & Vega, M. (2020). COVID-19 and the march 2020 stock market crash. Evidence from S&P1500. *Finance Research Letters*, 101690.

Murphy, K., & Torgler, B. (2004). Tax morale in Australia: What shapes it and has it changed over time. *J. Austl. Tax'n*, 7, 298.

OECD. (2020). Unemployment Rate. Hentet fra <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>

Papadopoulos, I., & Syropoulos, A. (2021). ICT Investments on Economic Sectors With International Comparative Advantage and the Diffusion of Prosperity. In Khosrow-Pour D.B.A., M. (Ed.), *Encyclopedia of Information Science and Technology*, Fifth Edition (pp. 1662-1671). IGI Global.

Reckers, P. M., Sanders, D. L., & Roark, S. J. (1994). The influence of ethical attitudes on taxpayer compliance. *National Tax Journal*, 825-836.

Richardson, G. (2008). The relationship between culture and tax evasion across countries: Additional evidence and extensions. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 17(2), 67-78.

Richardson, G., Taylor, G., & Lanis, R. (2015). The impact of financial distress on corporate tax avoidance spanning the global financial crisis: Evidence from Australia. *Economic Modelling*, 44, 44-53.

Saunders, M. N., & Lewis, P. (2012). *Doing research in business & management: An essential guide to planning your project*. Pearson.

Siahaan, F. O. (2012). The influence of tax fairness and communication on voluntary compliance: trust as an intervening variable. *International Journal of Business and Social Science*, 3(21).

Skatteetaten (2020, 13. august). *Aksepterer Nordmenn skatteunndragelser i en krisetid* [Videoklipp]. Hentet fra <https://www.youtube.com/watch?v=0vuVgTYS41M&list=PLMreNWOII-ZUGIJ5y6Eo5mdBc7rhB66Ot&index=1>

Skatteetaten (2020). *Kompensasjonsordning for næringslivet*. Hentet fra <https://kompensasjonsordning.no>

Skatteetaten (2020). *Skatteunndragelser og krisetid*. Hentet fra <https://www.skatteetaten.no/presse/nyhetsrommet/skatteunndragelser-og-krisetid/>

Skatteetaten (2020). *Tredjepartsopplysninger*. Hentet fra <https://www.skatteetaten.no/bedrift-og-organisasjon/rapportering-og-bransjer/tredjepartsopplysninger/>

Skatteloven (1999). *Lov om skatt av formue og inntekt (LOV-1999-03-26-14)*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-03-26-14>

Slemrod, J. (2003). Trust in public finance. In S. Cnossen & H.-W. Sinn (Eds.), *Public finance and public policy in the new century* (pp. 49–88). Cambridge: MIT Press.

Slemrod, J., Blumenthal, M., & Christian, C. (2001). Taxpayer response to an increased probability of audit: evidence from a controlled experiment in Minnesota. *Journal of public economics*, 79(3), 455-483.

Slemrod, J, og Yitzhaki, S. (2002). "Tax Avoidance, Evasion, and Administration" i Alan J. Auerbach og Martin Feldstein, red. *Handbook of Public Economics Vol. 3. Elsevier: 1425-1470.*

Solli, M. (2020). Enighet om krisepakke på 50 milliarder - ikke forbud mot utbytte. Hentet fra <https://www.nettavisen.no/okonomi/enighet-om-krisepakke-pa-50-milliarder-ikke-forbud-mot-utbytte/s/12-95-3423950398>

SSB (2016). Nordmenn på tillitstoppen i Europa. Hentet fra https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/_attachment/269579?_ts=1555305a1f0

SSB (2020). Befolkning. Hentet fra <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/folkemengde/aar-per-1-januar>

The World Bank (2020). COVID-19 to Plunge Global Economy into Worst Recession since World War II. Hentet fra <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/06/08/covid-19-to-plunge-global-economy-into-worst-recession-since-world-war-ii>

Torgler, B. (2003). Tax morale and institutions. *Available at SSRN 663686.*

Torgler, B. (2006). The importance of faith: tax morale and religiosity. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 61(1), 81–109.

Torgler, B., & Schneider, F. (2005). Attitudes towards paying taxes in Austria: An empirical analysis. *Empirica*, 32(2), 231-250.

Torgler, B., & Schaltegger, C. A. (2005). *Tax morale and fiscal policy* (No. 2005-30). CREMA Working Paper.

Torgler, B., & Schaltegger, C. A. (2006). Tax morale: a survey with a special focus on Switzerland. *Swiss Journal of Economics and Statistics (SJES)*, 142(III), 395-425.

Torgler, B., & Werner, J. (2005). Fiscal autonomy and tax morale: Evidence from Germany. *Public Finance and Management*, 5(4), 460–485.

Tyler, T. (2003). Trust within organisations. *Personnel Review*, 32(5), 556–568

Uslaner, E. M. (2010). Trust and the economic crisis of 2008. *Corporate Reputation Review*, 13(2), 110-123

Wahl, I., Kastlunger, B., & Kirchler, E. (2010). Trust in authorities and power to enforce tax compliance: An empirical analysis of the "Slippery Slope Framework". *Law & Policy*, 32(4), 383-406.

Wenzel, M. (2004). The social side of sanctions: Personal and social norms as moderators of deterrence. *Law & Human Behavior*, 28, 547–567.

World Health Organization, WHO. (2011). Impact of economic crisis on mental health. Hentet fra https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/134999/e94837.pdf

World Values Survey Association. (2020). Hentet fra <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>

Williams, C. C., & Krasniqi, B. (2017). Evaluating the individual-and country-level variations in tax morale. *Journal of Economic Studies*.

Young, H. P. (2007). Social norms. University of Oxford, Department of Economics, Discussion Paper Series No. 307.

Økokrim (2017). Skattekriminalitet. Hentet fra <https://www.okokrim.no/skattekriminalitet.422274.no.html>

Appendiks

Appendiks A: Spørreundersøkelsen

Denne spørreundersøkelsen er utarbeidet i forbindelse med et masteroppgaveprosjekt ved NHH. Hensikten med prosjektet er å undersøke holdninger til skatt og krisehåndtering i koronapandemien. Undersøkelsen er anonym og tar ca. 2 minutter å utføre.

Tusen takk for at du tar deg tid til å gjennomføre undersøkelsen!

Kjønn

- Mann
- Kvinne
- Annet

Alder

Høyest oppnådd grad av utdanning

- Ingen utdanning
- Grunnskolenivå
- Videregående eller tilsvarende
- Bachelorgrad
- Mastergrad eller høyere

Vurder hvor høy tillit du har til følgende to institusjoner:

	1 - Veldig lav	2	3	4	5 - Veldig høy
Regjeringen					
Skatteetaten					

Vurder hvor enig du er i følgende påstander:

<i>Påstand 1</i>	1 - Helt uenig	2	3	4	5 - Helt enig
Regjeringens håndtering av koronapandemien har vært god.					

<i>Påstand 2</i>	1 - Helt uenig	2	3	4	5 - Helt enig
Regjeringen har satt inn hensiktsmessige økonomiske tiltak for å imøtekomme koronapandemien.					
<i>Påstand 3</i>	1 - Helt uenig	2	3	4	5 - Helt enig
Krisepakken til bedrifter og selvstendig næringsdrivende representerer urettferdig fordeling av fellesskapets midler.					
<i>Påstand 4</i>	1 - Helt uenig	2	3	4	5 - Helt enig
Det er greit å underrapportere inntekt eller rapportere ekstra fradrag hvis man er økonomisk rammet av koronapandemien.					
<i>Påstand 5</i>	1 - Helt uenig	2	3	4	5 - Helt enig
Etttersom koronapandemien har størst innvirkning på de svakerestilte i samfunnet, er det ekstra viktig å betale riktig skatt.					
<i>Påstand 6</i>	1 - Helt uenig	2	3	4	5 - Helt enig
Det er greit å av og til underrapportere inntekt eller rapportere fradrag man egentlig ikke har rett til, ettersom jeg ellers er en lovlydig borger.					
<i>Påstand 7</i>	1 - Helt uenig	2	3	4	5 - Helt enig
Siden mange rike betaler uforholdsmessig lite skatt, så er det greit å av og til underrapportere skattegrunnlaget mitt.					

Appendiks B: Tidsbruk

Respondentenes gjennomsnittstid for utførelse av spørreundersøkelse.

	Observasjoner	Mean	Std. Dev.	Min	Max
Responsetid i sekunder	260	170.6	965.55	22	15557
Responsetid i minutter	260	2.84	16.09	0.4	259.28

Appendiks C: Deskriptiv statistikk påstand 1-7

<i>Påstand 1</i>	Minimum	Maximum	Mean	Std. Dev.	Variance	Count
Regjeringens håndtering av koronapandemien har vært god.	1.00	5.00	3.84	0.92	0.85	260
<i>Påstand 2</i>	Minimum	Maximum	Mean	Std. Dev.	Variance	Count
Regjeringen har satt inn hensiktsmessige økonomiske tiltak for å imøtekomme koronapandemien.	1.00	5.00	3.60	0.94	0.88	260
<i>Påstand 3</i>	Minimum	Maximum	Mean	Std. Dev.	Variance	Count
Krisepakken til bedrifter og selvstendig næringsdrivende representerer urettferdig fordeling av fellesskapets midler.	1.00	5.00	2.73	0.96	0.93	260
<i>Påstand 4</i>	Minimum	Maximum	Mean	Std. Dev.	Variance	Count

Det er greit å underrapportere inntekt eller rapportere ekstra fradrag hvis man er økonomisk rammet av koronapandemien.	1.00	4.00	1.26	0.61	0.38	260
<i>Påstand 5</i>	Minimum	Maximum	Mean	Std. Dev.	Variance	Count
Ettersom koronapandemien har størst innvirkning på de svakerestilte i samfunnet, er det ekstra viktig å betale riktig skatt.	1.00	5.00	4.09	0.98	0.96	260
<i>Påstand 6</i>	Minimum	Maximum	Mean	Std.Dev.	Variance	Count
Det er greit å av og til underrapportere inntekt eller rapportere fradrag man egentlig ikke har rett til, ettersom jeg ellers er en lovlydig borger.	1.00	5.00	1.24	0.61	0.37	260
<i>Påstand 7</i>	Minimum	Maximum	Mean	Std. Dev.	Variance	Count
Siden mange rike betaler uforholdsmessig lite skatt, så er det greit å av og til underrapportere skattegrunnlaget mitt.	1.00	5.00	1.34	0.75	0.56	260

Appendiks D: Kruskal-Wallis tester

H2. De som mener at krisehåndtering under koronapandemien i 2020 fra myndighetenes side har vært god, har høyere tillit til myndighetene.

Hypotese 2: Kruskal-Wallis: Påstand 1 og tillit til regjeringen

Regjeringen dummy	Observasjoner	Rank Sum
0	48	3592.50
1	212	30337.50
Chi-squared Probability	32.246 with 1d.f. 0.0001	
Chi-squared with ties Probability	37.540 with 1 d.f. 0.0001	

Hypotese 2: Kruskal-Wallis: Påstand 1 og tillit til Skatteetaten

Skatteetaten dummy	Observasjoner	Rank Sum
0	24	2070.50
1	236	31859.50
Chi-squared Probability	9.147 with 1d.f. 0.0025	
Chi-squared with ties Probability	10.648 with 1 d.f. 0.0011	

Hypotese 2: Deskriptiv statistikk: Påstand 1 og tillit til regjeringen

Påstand 1	Mean	Std.Err.	[95 % Conf. Interval]
Høy tillit Regjeringen	4.033019	.0506527	3.933169 4.132869
Lav tillit Regjeringen	2.979167	.1670817	2.643042 3.315292

Hypotese 2: Deskriptiv statistikk: Påstand 1 og tillit til Skatteetaten

Påstand 1	Mean	Std.Err.	[95 % Conf. Interval]
Høy tillit Skatteetaten	3.915254	.0547599	3.807371 4.023137
Lav tillit Skatteetaten	3.083333	.2686296	2.527631 3.639036

H3. *De som mener de økonomiske tiltakene fra myndighetenes side under koronapandemien 2020 har vært hensiktsmessige, har høyere tillit til myndighetene.*

Hypotese 3: Kruskal-Wallis: Påstand 2 og tillit til regjeringen

Regjeringen dummy	Observasjoner	Rank Sum
0	48	3574.50
1	212	30355.50
Chi-squared Probability	32.682 with 1d.f. 0.0001	
Chi-squared with ties Probability	37.374 with 1 d.f. 0.0001	

Hypotese 3: Kruskal-Wallis: Påstand 2 og tillit til Skatteetaten

Skatteetaten dummy	Observasjoner	Rank Sum
0	24	1944.50
1	236	31985.50
Chi-squared Probability	11.447 with 1d.f. 0.0007	
Chi-squared with ties Probability	13.090 with 1 d.f. 0.0003	

Hypotese 3: Deskriptiv statistikk: Påstand 2 og tillit til regjeringen

Påstand 2	Mean	Std.Err.	[95 % Conf. Interval]	
Høy tillit Regjeringen	3.792453	.0549092	3.684212	3.900694
Lav tillit Regjeringen	2.770833	.152519	2.464005	3.077662

Hypotese 3: Deskriptiv statistikk: Påstand 2 og tillit til Skatteetaten

Påstand 2	Mean	Std.Err.	[95 % Conf. Interval]	
Høy tillit Skatteetaten	3.673729	.0588195	3.557848	3.78961
Lav tillit Skatteetaten	2.916667	.2077891	2.486822	3.346511

Appendiks E: Regresjoner

Hypotese 4, 5 og 6: Sammenlagt verdi av påstand 4, 6 og 7

Sammenlagt score påstand 4, 6 og 7	Frekvens	Prosent	Kumulativ prosent
3	176	67.69	67.69
4	28	10.77	78.46
5	22	8.46	86.92
6	17	6.54	93.46
7	5	1.92	95.38
8	5	1.92	97.31
9	2	0.77	98.08
10	3	1.15	99.23
11	1	0.38	99.62
13	1	0.38	100
Total	260	100	

H4. *De som oppfatter at krisehåndtering fra myndighetene har vært god, har høyere tilbøyelighet til å betale skatt.*

Hypotese 4: Lineær regrejson

Total av p4,6,7	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
Påstand 1	-.1926768	.1078877	-1.79	0.075	-.4051294	.0197757
Konstant	4.58189	.425912	10.76	0.000	3.743184	5.420597
Number of obs	260					
R-squared	0.0122					
Adj. R-squared	0.0084					

H5. *De som mener de økonomiske tiltakene er hensiktsmessige, har høyere tilbøyelighet til å betale skatt.*

Hypotese 5: Lineær regresjon

Total av p4,6,7	Coef.	Std. Err.	t	P> t 	[95% Conf. Interval]	
Påstand 2	-.0583499	.0360825	-1.62	0.107	-.1294037	.0127039
Konstant	3.828044	.1502958	25.47	0.000	3.532082	4.124007
Number of obs	260					
R-squared	0.0100					
Adj. R-squared	0.0062					

H6. *De som mener fordelingseffektene av koronatiltak gir urettferdig fordeling har lavere tilbøyelighet til å betale skatt.*

Hypotese 6: Lineær regresjon

Total av p4,6,7	Coef.	Std. Err.	t	P> t 	[95% Conf. Interval]	
Påstand 3	.0636456	.0371047	1.72	0.087	-.0094211	.1367123
Konstant	2.482377	.1545536	16.06	0.000	2.17803	2.786724
Number of obs	260					
R-squared	0.0113					
Adj. R-squared	0.0074					

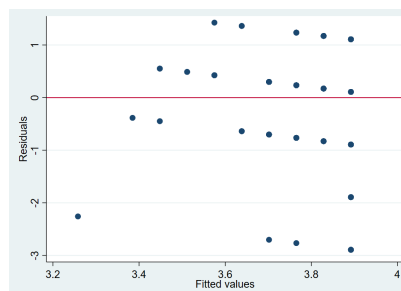
Appendiks F: Korrelasjonstabell

	Påstand1	Påstand2	Påstand3	Påstand4	Påstand5	Påstand6	Påstand7	Tillitregj.	Tillitskatt.
Påstand1	1.0000								
Påstand2	0.6381	1.0000							
Påstand3	-0.1837	-0.2859	1.0000						
Påstand4	-0.0408	-0.1006	0.0881	1.0000					
Påstand5	0.0675	0.1529	0.0592	-0.0656	1.0000				
Påstand6	-0.0606	-0.0544	0.0474	0.5004	-0.2057	1.0000			
Påstand7	-0.1545	-0.0884	0.1172	0.3670	-0.1262	0.6227	1.0000		
Tillitregj.	0.6029	0.5691	-0.1554	-0.1075	0.2264	-0.1204	-0.2127	1.0000	
Tillitskatt.	0.4158	0.3391	-0.0297	-0.1412	0.2653	-0.2612	-0.2754	0.5162	1.0000

Appendiks G: Forutsetning for lineær regresjon

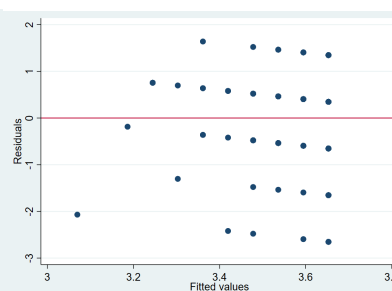
Homoskedastisitet

Hypotese 4

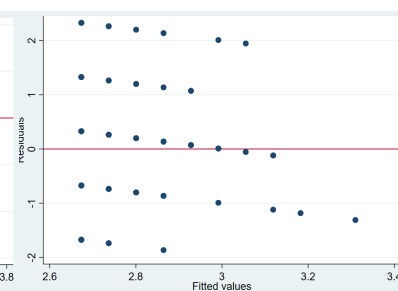
Breusch-Pagan / Cook-Weisberg test for heteroskedasticity
 Ho: Constant variance
 Variables: fitted values of påstand1
 chi2(1) = 0.01
 Prob > chi2 = 0.9072

Hypotese 5

Breusch-Pagan / Cook-Weisberg test for heteroskedasticity
 Ho: Constant variance
 Variables: fitted values of påstand2
 chi2(1) = 0.24
 Prob > chi2 = 0.6225

Hypotese 6

Breusch-Pagan / Cook-Weisberg test for heteroskedasticity
 Ho: Constant variance
 Variables: fitted values of påstand3
 chi2(1) = 0.02
 Prob > chi2 = 0.8968

Normalfordelte restledd

